

1

JEANE J. KIRKPATRICK

TRADÍCIA A ZMENA*Foreign Affairs*, vol. 72, č. 4, sept. - okt. 1993

K dielu Samuela P. Huntingtona pristupujem s veľkým záujmom a očakávaním. Podobne ako väčšina politológov aj ja som sa z jeho prác veľa naučila. V článku „Konflikt civilizácií“ opäť kladie nové otázky. Tvrdí, že civilizácie sú skutočné a dôležité a predvída, že „ideologické a iné formy konfliktu nahradí konflikt medzi civilizáciami, pričom tento druh konfliktu prevládne“. Ďalej tvrdí, že kooperatívne inštitúcie sa budú pravdepodobnejšie rozvíjať v rámci civilizácií a konflikty budú častejšie vznikať medzi skupinami v odlišných civilizáciách. Tieto tvrdenia sú síce zaujímavé, ale pochybné.

Už samotná Huntingtonova klasifikácia civilizácií je problematická. V súčasnom svete identifikuje sedem alebo osem hlavných civilizácií: západnú (ktorá zahŕňa európsky a tiež severoamerický variant), konfuciánsku, japonskú, islamskú, hinduistickú, slovansko-pravoslávnu, latinskoamerickú a možno aj africkú. Zvláštny zoznam.

Ak civilizáciu definujeme objektívnymi znakmi ako sú jazyk, história, náboženstvo, zvyky, inštitúcie a tiež subjektívnymi znakmi ako identifikácia, pričom ide o najširšiu kolektívitu, s ktorou sa osoby intenzívne identifikujú, prečo odlišovať latinskoamerickú a západnú civilizáciu? Severná Amerika je rovnako ako Latinská Amerika osídlená Európanmi, ktorí so sebou priniesli európske jazyky a európsku verziu židovsko-kresťanského náboženstva, práva, literatúry a rodových úloh. V latinskoamerickej kultúre (v krajinách ako Mexiko, Guatemala, Ecuádor či Peru) sú výraznejšie zastúpené indiánske prvky než v Severnej Amerike. Zato africký vplyv je oveľa citeľnejší v Spojených Štátoch než v latinskoamerických krajinách s výnimkou Brazílie, Belize a Kuby. Severná aj Južná Amerika sú civilizácie s prvkami západnej Európy s prímiesou prvkov iných civilizácií.

A akou civilizáciou je Rusko, ak nie západnou? Východo-západné rozdelenie počas studenej vojny malo zmysel v európskom kontexte, ale v globálnom kontexte sú ľudia slovansko-pravoslávnej civilizácie súčasťou západnej kultúry. Pravoslávna teológia a liturgia, aj leninizmus a Tolstoj, patria do západnej kultúry.

Pričom vonkoncom nie je samozrejmé, že by práve rozdiely medzi stáročnými civilizáciami viedli k najdlhším a najnásilnejším konfliktom. Prínajmenšom v dvadsiatom storočí došlo k najkrvavejším konfliktom v rámci jednotlivých civilizácií: stalinské politické čistky, Pol Potova geno-

JEANE J. KIRKPATRICK

TRADITION AND CHANGE*Foreign Affairs*, vol. 72, No. 4, September - October 1993

I approach the work of Samuel P Huntington with keen interest and high expectations. Like most political scientists, I have learned much from his writings. Now in his article *The Clash of Civilizations?* he once again raises new questions.

In his essay, Huntington asserts that civilizations are really important and predicts that "conflict between civilizations will supplant ideological and other forms of conflict as the dominant global form of conflict." He further argues that institutions for cooperation will be more likely to develop within civilizations and conflicts will most often arise between groups in different civilizations. These strike me as interesting but dubious propositions.

Huntington's classification of contemporary civilizations is questionable. He identifies "seven or eight major civilizations" in the contemporary world: Western (which includes both European and North American variants), Confucian, Japanese, Islamic, Hindu, Slavic-Orthodox, Latin American "and possibly African." This is a strange list.

If civilization is defined by common objective elements such as language, history, religious customs and institutions and, subjectively, by identification, and if it is the broadest collectivity with which persons intensely identify, why distinguish "Latin American" from "Western" civilization? Like North America, Latin America is a continent settled by Europeans who brought with them European languages and a European version of Judeo-Christian religion, law, literature and gender roles. The Indian component in Latin American culture is more important in some countries (Mexico Guatemala, Ecuador and Peru) than in North America. But the African influence is more important in the United States than in all but a few Latin American countries (Brazil, Belize and Cuba). Both North and South America are "Western" European with an admixture of other elements.

And what is Russia if not "Western"? The East/West designations of the Cold War made sense in a European context, but in a global context Slavic/Orthodox people are Europeans who share in Western culture. Orthodox theology and liturgy, Leninism and Tolstoj are expressions of Western culture.

It is also not clear that over the centuries differences between civilizations have led to the longest and most violent conflicts. At least in the twentieth century, the most violent conflicts have occurred within civilizations: Stalin's purges, Pol Pot's genocide, the Nazi holocaust and World War II. It could be argued that the war

cída, nacistický holokaust a druhá svetová vojna. Dá sa síce diskutovať o tom, že vojna medzi Spojenými štátmi a Japonskom predstavovala konflikt civilizácií, ale civilizačné rozdiely zohrali v tejto vojne len malú úlohu. Medzi spojencami i krajinami Osi boli európske aj ázijské štáty.

Oslobodenie Kuvajtu nebolo o nič väčším konfliktom civilizácií ako druhá svetová vojna a vojna v Kórei a vo Vietname. Podobne ako vojna v Kórei a vo Vietname aj vojna v Perzskom zálive postavila jednu nezápadnú moslimskú vládu proti druhej. Potom, ako Irak napadol Kuvajt, Spojené štáty a ostatné západné vlády vstúpili do konfliktu z geopolitických príčin, ktoré boli dôležitejšie než kultúrne rozdiely. Saddám Husajn by bol však rád, keby svet uveril, že platilo to druhé.

Keď Spojené štáty zmobilizovali medzinárodnú koalíciu proti Iraku, Saddám Husajn, dovtedy vodca revolučného sekularizovaného režimu, začal s verejnými modlitbami a vyzývaním moslimského sveta k solidarite. Huntington pripomína, že istí militantní, protizápadní islamskí fundamentalisti prišli s tvrdením o vojne „Západu proti islamu“. Avšak len málokto tomu veril. Väčšina vlád krajín s prevahou moslimského obyvateľstva sa pripojila k podpore Kuvajtu, a nie k „záchrane“ Iraku.

Vykreslenie úspechov Radovana Karadžiča a ostatných srbských extrémistov v Bosne ako zástity voči islamu už neznie presvedčivo, hoci pasivita Európskej únie, USA, NATO a OSN voči brutálnej srbskej agresii proti Bosne nakoniec vyvolala opodstatnenú islamskú solidaritu. Ale väčšina krajín s prevažujúcim islamským obyvateľstvom sa zdráhala považovať bosniacky konflikt za náboženskú vojnu. Samotná bosniacka vláda odolávala pokušeniu prezentovať tento problém ako konflikt islamu a židovsko-kresťanského sveta. Skutočnosť, že srbské sily začali ofenzívu proti Chorvátsku a Slovinsku, definitívne vylučuje akúkoľvek pochybnosť o srbských motívoch a cieľoch, pretože tie spočívajú v rozširovaní územia a nie vo svätej vojne. Medzi moslimskou a židovsko-kresťanskou civilizáciou nepochybne existujú významné sociálne, kultúrne a politické rozdiely. Ale najvýraznejšie a najvýbušnejšie rozdiely týkajúce sa moslimov sa nájdu v rámci moslimského sveta - a to na jednej strane medzi osobami, stranami a vládami, ktoré sú mierne, neexpansionistické a nenásilné a na druhej strane medzi tými, ktoré sú konzervatívne, protizápadné, expansionistické a násilné. Hlavným cieľom agresie islamských fundamentalistov nie je iná civilizácia, ale ich vlastné vlády. „Prosím, nehoďte im moslimskí fundamentalisti“, povedal mi priateľ, hlboko veriaci moslim. „Oni nepredstavujú nijakú fundamentálnejšiu verziu moslimského náboženstva. Sú to jednoducho moslimovia a zároveň násilní politickí extrémisti“.

Konflikt medzi fanatizmom a konštitucionalizmom, medzi totalitnými ambíciami a vládou práva existuje do-

between the United States and Japan involved a clash of civilizations, but those differences had little role in that war. The Allied and Axis sides included both Asian and European members.

The liberation of Kuwait was no more a clash between civilizations than World War II or the Korean or Vietnamese wars. Like Korea and Vietnam, the Persian Gulf War pitted one nonwestern Muslim government against another. Once aggression had occurred, the United States and other Western governments became involved for geopolitical reasons that transcended cultural differences. Saddam Hussein would like the world to believe otherwise.

After the United States mobilized an international coalition against Iraq, Saddam Hussein, until then the leader of a revolutionary secular regime, took to public prayers and appeals for solidarity to the Muslim world. Certain militant, anti-Western Islamic fundamentalists, Huntington reminds us, responded with assertions that it was a war of “the West against Islam”. But few believed it. More governments of predominantly Muslim societies rallied to support Kuwait than to “save” Iraq.

In Bosnia, the efforts of Radovan Karadzic and other Serbian extremists to paint themselves as bulwarks against Islam are no more persuasive, although the passivity of the European Community the United States, NATO and the United Nations in the face of Serbia's brutal aggression against Bosnia has finally stimulated some tangible Islamic solidarity. But most governments of predominantly Muslim states have been reluctant to treat the Bosnian conflict as a religious war. The Bosnian government itself has resisted any temptation to present its problem as Islam versus the Judeo-Christian world. The fact that Serbian forces began their offensive against Croatia and Slovenia should settle the question of Serbian motives and goals, which are territorial aggrandizement, not holy war.

Indubitably, important social, cultural and political differences exist between Muslim and Judeo-Christian civilizations. But the most important and explosive differences involving Muslims are found within the Muslim world between persons, parties and governments who are reasonably moderate, nonexpansionist and nonviolent and those who are anti-modern and anti-Western, extremely intolerant, expansionist and violent. The first target of Islamic fundamentalists is not another civilization, but their own governments. “Please do not call them Muslim fundamentalists,” a deeply religious Muslim friend said to me. “They do not represent a more fundamental version of the Muslim religion. They are simply Muslims who are also violent political extremists.”

kázateľne aj v iných oblastiach skôr vo vnútri civilizácií než medzi nimi. V Ázii sa najintenzívnejší konflikt môže ukázať ako konflikt medzi priaznivcami rôznych verzí toho, ako byť Číňanom alebo Indom.

Niet pochyb, že civilizácie sú dôležité. Modernizácia oslabuje miestne a národné kultúry a posilňuje identifikáciu s väčšími jednotkami, ako sú napríklad civilizácie. Huntington má isto pravdu v tom, keď hovorí, že globálna komunikácia a intenzívna migrácia zvyšuje pravdepodobnosť konfliktu tým, že sa takto dostávajú do priameho kontaktu odlišné hodnotové systémy a životné štýly. Imigrácia prináša do škôl, susedstiev a ostatných inštitúcií každodenného života exotickú prax a útočí na kozmopolitizmus západných spoločností. Náboženská tolerancia v teórii je jedna vec, zahalené dievčatá vo francúzskych školách zase druhá. Takéto útoky na kozmopolitizmus nie sú všade vítané.

Avšak Huntington, ktorý tak veľmi prispel k nášmu pochopeniu modernizácie a politickej zmeny vie, že modernizácia mení ľudí, spoločnosti a politiku. Uznáva, že existuje mnoho spôsobov, podľa ktorých, voľne povedané, je modernizácia totožná s preberaním západných prvkov (westernization) a to môže viesť k negatívnym dôsledkom a nepriateľstvu.

Ale vie aj to, akou hybnou silou môže byť modernizácia, západná veda, technológia, demokracia a slobodný trh. Vie, že veľkým problémom nezápadných spoločností je, či dokážu byť moderné bez toho, aby sa stali západnými. Verí, že Japonsko uspelo. Možno.

Pravdepodobne má tiež pravdu, keď tvrdí, že väčšina spoločností sa bude snažiť nájsť zároveň výhody modernizácie aj tradičných spojenectiev. Odlišnosti budú zachované do tej miery do akej sú oni, ale aj my úspešní pri zachovávaní tradícií a súbežného akceptovania nekonečných zmien spojených s modernizáciou, pričom bude neustále narastať akútna potreba nielen pluralitnej spoločnosti, ale aj pluralitného sveta.

Z anglického originálu *Tradition and Change* preložil absolvent Výberového vzdelávacieho spolku **Alexander Klein**

Jeane Kirkpatrick: Profesorka na Univerzite Georgetown, Washington, D.C. a bývalá veľvyslankyňa USA v OSN

Elsewhere as well, the conflict between fanaticism and constitutionalism, between totalitarian ambition and the rule of law, exists within civilizations in a clearer, purer form than between them. In Asia the most intense conflict may turn out to be between different versions of being Chinese or Indian.

Without a doubt, civilizations are important. By eroding the strength of local and national cultures and identifications, modernization enhances the importance of larger units of identification such as civilizations. Huntington is also surely right that global communication and stepped-up migration exacerbate conflict by bringing diametrically opposed values and life-styles into direct contact with one another. Immigration brings exotic practices into schools, neighborhoods and other institutions of daily life and challenges the cosmopolitanism of Western societies. Religious tolerance in the abstract is one thing; veiled girls in French schoolrooms are quite another. Such challenges are not welcome anywhere.

But Huntington, who has contributed so much to our understanding of modernization and political change, also knows the ways that modernization changes people, societies and politics. He knows the many ways that modernization equals Westernization - broadly conceived - and that it can produce backlash and bitter hostility. But he also knows how powerful is the momentum of modern, Western ways of science, technology, democracy and free markets. He knows that the great question for non-Western societies is whether they can be modern without being Western. He believes Japan has succeeded. Maybe.

He is probably right that most societies will simultaneously seek the benefits of modernization and of traditional relations. To the extent that they and we are successful in preserving our traditions while accepting the endless changes of modernization, our differences from one another will be preserved, and the need for not just a pluralistic society but a pluralistic world will grow ever more acute.

Jeane Kirkpatrick: Leavey Professor of Government at Georgetown University and Senior Fellow at the American Enterprise Institute, former US Ambassador to the UN.

2

ALBERT L. WEEKS

SÚ CIVILIZÁCIE PEVNÉ?*Foreign Affairs, vol. 72, č. 4, sept. - okt. 1993*

Vďaka Samuelovi P. Huntingtonovi opäť ožil v štúdiu medzinárodných vzťahov starý spor: spor o vzťah medzi mikrokozmičnými a makrokozmičnými procesmi. Obhajcovia prvého stanoviska považujú za základnú jednotku a determinujúci faktor jinu a jangu svetovej politiky národný štát. Priaznivci makra naopak prisudzujú väčšiu váhu vo svetových udalostiach civilizáciám, do ktorých národné štáty patria a ktoré údajne do veľkej miery determinujú ich správanie.

Istým spôsobom pochádza väčšina myšlienok druhého tábora z dielni Oswalda Spenglera, Arnolda Toynbeeho, Quincy Wrighta, F. N. Parkinsona a ďalších, hoci to ich priaznivci neradi pripúšťajú. Na druhej strane myslitelia ako Hans J. Morgenthau, John H. Herz a Raymond Aron sa blížili skôr k mikro-škole.

Obidve školy začali mohutne diskutovať o tejto otázke už v päťdesiatych rokoch. Skutočnosť, že Huntington túto tému po štyridsiatich rokoch oživuje, je pre pád globalizmu, hlavne pokiaľ ide o prúd myšlienky nového svetového poriadku, symptomatická. Pramení z neschopnosti zmocniť sa podstaty a vyjasniť si zmysel kontroverzných trendov a udalostí. Huntingtonovým cieľom je najstť nových, ľahko klasifikovateľných determinantov súčasného kvázichaotického správania na medzinárodnej scéne a pevne sa zmocniť ovládania medzinárodného kaleidoskopu.

Táto metodológia nie je nová. Toynbee už v štyridsiatych rokoch pri vyjasňovaní makro úrovne rozlišoval podľa obdobia ich vzniku v dejinách primárne, sekundárne a terciárne civilizácie a predpokladal, že takto prísané vlastnosti určujú konanie civilizácií aj pri súčasných udalostiach. Wright podobne použil historickú metódu a rozčlenil civilizácie na vojnychtivé (k nim patrí sýrska, japonská a mexická civilizácia), mierne vojnychtivé (civilizácia germánska, západná, ruská, škandinávská atď.) a mierumilovné (ako sú írsky, indická a čínska civilizácia). Podobne ako pred ním Toynbee a teraz Huntington, aj on pripísal týmto faktorom význam pre súčasnosť. Huntingtonova klasifikácia, aj keď sa v niekoľkých bodoch od svojich preslávených predchodcov líši, tiež považuje za determinanty vyššej úrovne civilizácie.

Tento pokus má však svoje slabiny. Sú nimi hranice okolo všetkých uznaných národných štátov, pretože práve oni nemilosrdne rozbíjajú každú údajnú civilizáciu na

ALBERT L. WEEKS

DO CIVILIZATIONS HOLD?*Foreign Affairs, vol. 72, No. 4, September-October 1993*

Samuel P. Huntington has resurrected an old controversy in the study of international affairs: the relationship between microcosmic and "macrocosmic" processes. Partisans of the former single out the nation state as the basic unit, or determining factor, in the yin and yang of world politics. The "macros," on the other hand, view world affairs on the lofty level of the civilizations to which nation states belong and by which their behavior is allegedly largely determined.

To one degree or another, much of the latter school's thinking, although they may be loath to admit it, derives from Oswald Spengler, Arnold Toynbee, Quincy Wright, F. N. Parkinson and others. In contrast, scholars such as Hans J. Morgenthau, John H. Herz and Raymond Aron have tended to hew to the micro school.

Both schools began debating the issue vigorously back in the 1950's. That Huntington is resurrecting the controversy 40 years later is symptomatic of the failure of globalism - specifically the idea of establishing a "new world order" - to take root and of the failure to make sense of contradictory trends and events. His aim is to find new, easily classified determinants of contemporary quasi-chaotic international behavior and thus to get a handle on the international kaleidoscope.

His methodology is not new. In arguing the macro case in the 1940's, Toynbee distinguished what he called primary, secondary and tertiary civilizations by the time of their appearance in history, contending that their attributes continued to influence contemporary events. Wright, likewise applying a historical method, classified civilizations as "bellicose" (including Syrian, Japanese and Mexican), "moderately bellicose" (Germanic, Western, Russian, Scandinavian, etc.) and "most peaceful" (such as Irish, Indian and Chinese). Like Toynbee and now Huntington, he attributed contemporary significance to these factors. Huntington's classification, while different in several respects from those of his illustrious predecessors, also identifies determinants on a grand scale by "civilizations."

His endeavor, however, has its own fault lines. The lines are the borders encompassing each distinct nation state and mercilessly chopping the alleged civilizations into pieces. With the cultural and religious glue of these "civilizations" thin and cracked, with the nation state's political regime providing the principal bonds, crisscross fracturing and cancellation of Huntington's own macro-scale, somewhat anachronistic fault lines are inevitable.

The world remains fractured along political and possibly geopolitical lines; cultural and historical determi-

kúsky. Kultúrne a náboženské spojenie civilizácií je krehké a popraskané, princípálne väzby medzi krajinami vytvárajú politické režimy národných štátov, a tak sa nemožno čudovať, že zastarané rozdeľovacie línie praskajú a rušia tak celú Huntingtonovu makroškálu.

Svet sa delí pozdĺž politických a možno aj geopolitických línií; kultúrne a historické determinanty sú však o poznanie slabšie a menej vplyvné. Politické činy, režimy a ideológie sú určite do istej miery kultúrne, historicky a civilizačne determinované. Ale na medzinárodnej aréne je dnes jediným najlepšie identifikovateľným determinantom udalostí zámerné, zo dňa na deň, od krízy ku kríze a od vojny k vojne vykonávané politické rozhodovanie národných štátov. Ako možno ináč vysvetliť opakované dezercie národných štátov od svojich kolektívnych civilizácií? Ako Huntington priznáva, vo vojne v Perzskom záleve jeden arabský štát napadol druhý a potom bojoval proti koalícii arabských, západných a iných štátov.

Raymond Aron obširne opísal prvoradosť politickej integrity a nezávislosti národného štátu, zásadu územnej nenarušiteľnosti a neohrozenosti suverenity. Poznamenal: ľudia veria, že o osude ich kultúry sa rozhodovalo na bojiskách v rovnakom čase, keď sa rozhodovalo o osude ich provincií. No dodal, že v súčasnosti naďalej platí, že do boja o moc [a] o víťazstvá vstupujú suverénne štáty. V našej dobe je hlavným fenoménom [medzinárodnej scény] heterogénnosť štátnych jednotiek, [a nie] nadnárodné zoskupenia.

nants are a great deal less vital and virulent. Politics, regimes and ideologies are culturally, historically and "civilizationally" determined to an extent. But it is willful, day-to-day, crisis-to-crisis, war-to-war political decision-making by nation-state units that remains the single most identifiable determinant of events in the international arena. How else can we explain repeated nation-state "defections" from their collective "civilizations"? As Huntington himself points out in the Persian Gulf War "one Arab state invaded another and then fought a coalition of Arab, Western and other states."

Raymond Aron described at length the primacy of a nation state's political integrity and independence, its inviolable territoriality and sovereign impermeability. He observed that "men have believed that the fate of cultures was at stake on the battlefields at the same time as the fate of provinces." But, he added, the fact remains that sovereign states "are engaged in a competition for power [and] conquers .... In our times the major phenomenon [on the international scene] is the heterogeneity of state units [not] supranational aggregations.

Albert L. Weeks - Professor emeritus for Foreign Affairs, New York University / emeritný profesor medzinárodných vzťahov na Newyorskej univerzite.

Z anglického originálu *Do Civilizations Hold?* preložil absolvent Výberového vzdelávacieho spolku **Juraj Hvorecký**

3

KISHORE MAHBUBANI

NEBEZEČENSTVO DEKADENCIE: ČO SA MÔŽE ZÁPAD NAUČIŤ OD ZVÝŠKU SVETA *Foreign Affairs*, vol. 72, č. 4, sept. - okt. 1993

Hlavnými mestami západných krajín prechádza vlna hlbokého presvedčenia o neľahkej budúcnosti. Viera v dominantnosť Západu, ktorá trvala posledných štyristo až päťsto rokov, ustupuje predpovediam o tom, že nástup fundamentalistického islamu, rozvoj Južnej Ázie a kolaps Ruska a východnej Európy by sa mohli stať pre Západ skutočnou hrozbou. Vzniká pocit ohrozenia. Esej Samuela P. Huntingtona *Konflikt civilizácií* musí v takejto situácii nevyhnutne vyvolať odozvu. Preto ľudí zo Západu istotne prekvapí správa, že zvyšok sveta sa obáva Západu viac ako Západ zvyšku sveta. Zvyšok sveta sa totiž obáva hrozby oslabeného Západu.

Huntington má pravdu: moc medzi civilizáciami sa presúva. Ale keď sa tektonické platne svetových dejín presúvajú tak dramaticky ako teraz, vnímanie zmien závisí do veľkej miery od toho, kde stojíte. Autor chce touto esejou umožniť západnému publiku citlivo reagovať na vnímanie situácie zvyškom sveta.

Ústup Západu nie je všeobecne víťaný. Nejestvuje totiž náhrada za západné, hlavne americké, vodcovstvo. Hoci sa to zdá nepravdepodobné, náhle stiahnutie americkej podpory z Blízkeho Východu alebo oblasti Pacifiku by mohlo vyvolať rozsiahle zmeny, z ktorých by nemal radosť nikto. Ústup Západu by mohol byť rovnako ničivý ako jeho dominancia.

Nech vezmeme akýkoľvek historický štandard, nedávne obdobie západnej dominancie, najmä pod americkým vedením, bolo pozoruhodne priaznivé. Ani sa neodvažujeme pomyslieť, ako by vyzeral svet, keby v takzvaných „občianskych vojnách Západu“ dvadsiateho storočia uspelo buď nacistické Nemecko alebo stalinské Rusko. Zdrojom problémov sa paradoxne môže stať práve výhodnosť dominancie Západu. Väčšina súčasných tvorcov politiky Západu, ktorí sú potomkami tej-

to doby, sa nevie zmieriť s predstavou, že by ich vlastné slová a činy mohli viesť k zlu, a nielen k dobru. Túto hlbokú zaslepenosť ešte zhoršujú západné médiá. Väčšina západných žurnalistov cestuje po svete so západnými presvedčeniami. Nedokážu pochopiť, že na Západ sa možno pozeráť aj ináč, než len na dobrotvého darcu. CNN nie je riešením. Rovnaké vizuálne obrazy, ktoré sa simultánne prenášajú do obývačiek po celom svete, vyvolávajú protikladné reakcie. Západné obývačky jasali, keď rakety z krížnikov bombardovali Bagdad. Väčšina ľudí žijúcich v iných častiach sveta videla, že Západ uštedrý farebným Iračanom a Somálcom rýchlu odplatu, ale bielych Srbov nechá na pokoji. To je v každom prípade nebezpečný signál.

ÁZIJSKÉ HORDY

Huntington hovorí o hrozbe, ktorú predstavuje islamská a konfuciánska civilizácia. Od čias bombardovania Svetového obchodného centra začínajú Američania absorbovať európsku paranoickú predstavu o islame, chápu ho ako silu temna, ktorá sa vznáša nad cnostnou civilizáciou kresťanov. Je iróniou, že Západ sa čoraz viac obáva islamu v dobe, keď moslimom denne pripomínajú ich slabosť. „Islam má krvavé hranice,“ hovorí Huntington. Vo všetkých konfliktoch medzi moslimami a prozápadnými silami však prehrávajú moslimovia, a prehrávajú ťažko, bez rozdielu, či ide o Azerbajdžancov, Palestínčanov, Iračanov, Iránčanov alebo bosenských moslimov. Pri dnešnej nejednotnosti je len minimálna šanca, že by sa islamský svet zlial do jednej sily.

Je zvláštne, že napriek všetkým prejavom svojej paranoje, Západ akoby vedomo zhoršoval situáciu v islamskom svete. Protestuje proti útokom na demokraciu v Myanmar, Peru a Nigerii, ale nie v Alžírsku. Takýto dvojaký štandard vždy ubližuje. Bosna spôsobila nevyčísľiteľné škody. Do očí bijúca nečinnosť mocných európskych národov pri genocíde páchanej pred ich dverami strhla tenký závoj morálnej autority, do ktorého sa Západ zahalil počas nedávnej priaznivej doby. Len málokto verí, že Západ by zostal rovnako pasívny, keby moslimské delostrelecké granáty začali osvetľovať oblohu nad kresťanským obyvateľstvom Sarajeva alebo Srebrenice.

Rovnako záhadné je správanie Západu voči Číne. V sedemdesiatych rokoch sa zamiloval do režimu, ktorý počas „veľkého skoku“ a kultúrnej revolúcie páchal hroznú zverstvá. Keď však zhubnú vládu Mao Ce-tunga vystriedala oveľa priaznivejšia éra Teng Siao-pchinga, Západ potrestal Čínu za to, čo možno vzhľadom na jej dejiny považovať za drobné bezprávie: incident na námestí Tchienanmen. Ten sa nanešťastie vďaka priamym televíznym záberom stal v súčasnosti na Západe legendou.

Peking sa samozrejme veľmi mylil, keď si myslel, že môže beztriestne použiť nadmerné množstvo zbraní, ale nemylil sa pri schválení celej operácie. Keby študentskú vzburu nepotlačil, krajina by sa ocitla v rozklade a chaose, čo je pre Číňanov odvekou nočnou morou. Tvorcovia politiky Západu to v súkromí pripúšťajú. Vedia aj o nečestnosti niektorých západných novinárov, ktorí sa najskôr navečerali a povzbudzovali študentských disidentov a potom písali o zamýšľanej „hladovke“. Nijaký západný novinár sa k podobnej nečestnosti nepriznal a ani jeden nenašiel odvahu povedať, že v prípade Tchienanmen nemala Čína na výber. Namiesto toho sa zaviedli sankcie, ktoré ohrozujú jej modernizáciu. Aziati vidia, že verejná mienka na Západe - ktorá je v západných demokraciách posvätná - býva príčinou iracionálnych dôsledkov. S obavami sa pozerajú na premenlivú západnú politiku voči Číne, ktorá ohrozuje ináč pokojný vývoj vo východnej Ázii.

Len málokto na Západe vie o zodpovednosti Západu za zhoršovanie napätia medzi dvoma miliardami ľudí, ktorí žijú v islamskej a čínskej civilizácii. Huntington namiesto toho, aby si uvedomil túto skutočnosť, spája dve ázijské hordy, ktorých sa Západ najviac obáva - dve sily, ktoré vtrhli do Európy, teda moslimov a Mongolov - a predpokladá konfuciánsko-islamské spojenie proti Západu. Predaj amerických zbraní Saudskej Arábii v nás žiadne myšlienky o prirodzenom kresťansko-islamskom sporení nevyvoláva. Nič podobné by teda nemal vyvolávať ani predaj čínskych zbraní Iránu. Sú to oportunistické ťahy, ktoré nestoja ani na nejakej prirodzenej empatii, ani na civilizačných spojenectvách. Ozajstnou tragédiou predpokladu o konfuciánsko-islamskom sporení je, že zatiaľ čo podstatné rozdiely v hrozbe, ktorú tieto sily jednotlivo predstavujú. Islamský svet bude mať s modernizáciou veľké problémy. Jej záchvevy bude Západ pociťovať, pokiaľ sa nezavrší. Východná Ázia, a v rámci nej aj Čína, je predurčená na to, aby sa Západu čoskoro vyrovnala. Pravdou zostáva, že východná a juhovýchodná Ázia sa v spojení so Západom cítia pohodlnejšie.

Práve neschopnosť vypracovať fungujúcu stratégiu na urovanie záležitostí s islamom a Čínou odkrýva v západnom myslení osudnú chybu: neschopnosť vyrovnáť sa s posunmi v relatívnej dôležitosti civilizácií, ktoré Huntington skvele dokumentuje. Podstatu problému názorne ilustrujú dve vedľa seba postavené kľúčové vety z Huntingtonovej eseje. Prvá: „Ľudia a vlády nezápadných civilizácií nezostávajú v civilizačnej politike len nástrojmi dejín ako ciele západnej kolonizácie, ale pripájajú sa k Západu a sami dejiny posúvajú a formujú“, a druhá: „Západ v skutočnosti riadi svet prostredníctvom medzinárodných inštitúcií, vojenskej moci a ekonomických zdrojov tak, aby si udržal vedúce postavenie, ochránil vlastné záujmy a propagoval svoje politické a ekonomic-

ké hodnoty". Táto kombinácia je receptom na katastrofu. Omyl Západu sa dá ukázať jednoduchou aritmetikou. Západ má osemsto miliónov obyvateľov; zvyšok sveta temer 4, 7 miliardy. Na štátnej úrovni by nijaká západná spoločnosť nedovolila, aby 15 percent jej populácie rozhodovalo o zvyšných 85 percentách. Ale presne toto sa usiluje Západ robiť globálne.

Nanešťastie sa k tretiemu svetu obracia chrbtom práve v situácii, keď mu tento môže konečne pomôcť dostať sa z ekonomickej stagnácie. Celková produkcia rozvojových krajín v dolároch v roku 1992 stúpila viac ako celkový spoločný dolárový produkt Severnej Ameriky, Európskej Únie a Japonska. Dve tretiny nárastu exportu USA smerovali do rozvojových krajín. Namiesto posilnenia globálneho napredovania dokončením uruguajského kola sa Západ pokúša o pravý opak. Nesnaží sa zábrany odbúrať, ale vytvoríť ich. Francúzsky premiér Edouard Balladur sa pokúšal tento postoj zdôvodniť, keď vo Washingtone nevyberavo povedal: „Otázkou dnes zostáva, ako sa zorganizujeme na obranu proti krajinám, ktoré nás svojimi rozdielnymi hodnotami môžu oslabiť“.

DEŠTRUKCIA ZÁPADU

Huntington však zabudol položiť jednu samozrejmu otázku: ak ostatné civilizácie existujú desiatky storočí, prečo sa stali hrozbou až teraz? Úprimná snaha zodpovedať túto otázku odкрýva novú osudnú chybu západnej mysle: neschopnosť priznať si oslabenie štruktúry centrálného hodnotového a inštitucionálneho systému Západu. Táto chyba čiastočne vysvetľuje nedávny zhon okolo tvrdenia o konci dejín, ktoré skončili triumfom západného ideálu: sloboda jednotlivca a demokracia by mali navždy zaistiť, aby bola západná civilizácia o krok pred ostatnými.

Len pýchou možno vysvetliť, prečo sa tak veľa západných spoločností snaží odolávať ekonomickým zákonom gravitácie. Mizne rozpočtová disciplína. Drahé sociálne programy a byrokratické zásahy sa vykonávajú bez ohľadu na ich cenu. Nízke stavy úspor a úroveň úrokových mier vedú k strate konkurencieschopnosti voči východnej Ázii. Vytráca sa pracovná etika a politici klamú robotníkov tvrdeniami o zachovaní vysokých miezd napriek zjavnej celosvetovej strate konkurencieschopnosti. Vodcovstvo sa stratilo. Každého politika, ktorý sa rozhodne hovoriť nekompromisné pravdy, ľudia okamžite odvolajú. Američania nezakryte pripúšťajú, že veľa ekonomických problémov pramení z inherentného ochromenia americkej demokracie. Kým zvyšok sveta vyjadruje údiv nad fiskálnymi chybami, americkí politici a novinári cestujú po svete a kážu o cnostiach demokracie. Je to aké si čudné.

Rovnako heroicky je uctievaná myšlienka individuálnej slobody: splodila mnoho dobra, zrušilo sa otroctvo, otvoril sa medzinárodný obchod. Sloboda však problémy nielen rieši, ale ďalšie aj sama vyvoláva. Keď Spojené štáty postupne rušili jednu spoločenskú inštitúciu obmedzujúcu individuálnu slobodu za druhou, vyskúšali na sebe rozsiahly sociálny experiment. Výsledky sú katastrofické. Počet obyvateľov USA stúpol od roku 1960 o 41 percent. Za ten istý čas vzrástol počet násilných trestných činov o 560 percent, pôrodov slobodných matiek o 419 percent, rozvodov o 300 percent a percentuálne zastúpenie detí žijúcich v domácnostiach s jedným rodičom sa zvýšilo o 300 percent. Ide o obrovský sociálny úpadok. Mnohé krajiny sa trasú pred pomyslením, že toto by sa malo udiť aj u nich. Namiesto toho, aby Američania cestovali za hranice pokorne, všade sebaisto kážu o cnostiach nespútananej slobody jednotlivca a zľahčujúco ignorujú jej viditeľné spoločenské dôsledky.

Západ naďalej zostáva rezervoárom skvelých činov a výdobytkov ľudskej civilizácie. Za okázalým napredovaním ľudstva stojí mnoho západných hodnôt: viera vo vedecké poznanie, hľadanie racionálnych riešení a snaha bojovať proti predsudkom. Ale viera v spoločnosť, ktorá tieto hodnoty uvádza do praxe, môže viesť k istež zalespenosti, k neschopnosti rozpoznať škodlivosť niektorých konkrétnych hodnôt medzi ostatnými. Západné hodnoty nevytvárajú celistvú sieť. Niektoré sú dobré, iné zlé. Aby sme však toto vedeli rozlíšiť, musíme stáť mimo západnej kultúry. A mimo musíme stáť aj preto, aby sme videli, že Západ si svoj relatívny úpadok zapríčinil sám, ale natoľko jasnozrivý nebol ani sám Huntington.

Kishore Mahbubani - zástupca ministra zahraničia Singapúru, stály zástupca Singapúru v OSN (1984-89).

Z anglického originálu *The Dangers of Decadence: What the rest can teach the West* preložil absolvent VVS Juraj Hvorecký

4

ROBIN HARRIS VOJNA SVETONÁZOROV

National Review, 28. október 1996

Pôvodný článok profesora Samuela P. Huntingtona *The Clash of Civilizations?* v podobe jeho novej knihy *The Clash of Civilizations and the Remaking of the World Order* už nemá na konci zmierňujúci otáznik a je desaťkrát dlhší. Huntington tu opäť tvrdí:

„Globálna politika, podnecovaná modernizáciou, sa rekonštruje na kultúrnych základoch. Ľudia a krajiny

s podobnou kultúrou sa združujú. Národy a krajiny s odlišnou kultúrou sa rozchádzajú. Spojenectvá vytvorené na základe ideológie a veľmocenských vzťahov nahrádzajú spojenectvá vytvorené na kultúrnych a civilizačných základoch. Politické hranice sa menia tak, aby zodpovedali hraniciam kultúrnym: etnickým, náboženským a civilizačným. Bloky z obdobia studenej vojny nahrádzajú kultúrne spoločenstvá a v globálnej politike sa základnými líniami konfliktu stávajú zlomové hranice medzi civilizáciami.”

Huntingtonova kniha je odvážna, brilantne napísaná. Svoju myšlienku autor podporuje množstvom údajov, ale kniha sa vďaka svojej jednoduchosti a triezvosti číta až zarážajúco ľahko. Azda najlepšie pasáže - a z hľadiska konzervatívneho myslenia aj tie najcennejšie myšlienky - predstavujú polemické útoky proti prehnanému optimizmu obdobia „Nového svetového poriadku“, ktoré nasledovalo hneď po období studenej vojny. Vtedajšie predpovede novej éry globálnej demokracie a voľného trhu, ktoré boli takmer nevyhnutným dôsledkom pádu komunizmu, dnes pôsobia nanajvýš naivne. Politika identity kruto otriasla politikou záujmov. Ukazuje sa, že kultúra (v jej širšom, huntingtonovskom zmysle) je pre moderného človeka ešte dôležitejšia ako ekonomika: globálne inštitúcie a *bien pensant* medzinárodný konsenzus ukázali v konfrontácii s atavistickými pohnútkami a domácimi vojenskými diktátormi svoju bezmocnosť. Huntingtonova základná idea pôsobila veľmi pozitívne, lebo zahnaným predstaviteľom zahraničnej politiky a ich poradcom vysvetľovala, aké obmedzenia pre nich vyplývajú z kultúrnych faktorov.

Huntington je však presvedčený aj o prudkom úpadku Západu. Dívá sa len o krok dopredu a predpovedá, že „éra nadvlády Západu sa skončí“. A ako sa na šéfa pre plánovanie bezpečnosti v Národnej bezpečnostnej rade Carterovej administratívy patrí, zrejme to ani veľmi neľutuje, keďže „Západ neovládol svet nadradenosťou svojich ideí, hodnôt či náboženstva (ktoré si osvojilo iba zopár príslušníkov iných civilizácií), ale skôr svojou prevahou pri uplatňovaní organizovaného násillia“. Nevyvodzuje z toho ani obvyklý záver, že v tomto konflikte civilizácií, v ktorom Západ prehráva, by sme my, obyvatelia Západu, mali vyvinúť väčšie úsilie, aby sme zvíťazili - že by sme mali azda znovu zdôrazniť charakteristické zvláštnosti našej kultúry, vzdelávaním obnoviť národné tradície, posilniť našu obranu a vybojovať globálnu bitku za naše idey. Podľa jeho záveru naopak musíme „hľadať to, čo má väčšina civilizácií spoločné ...zrieknuť sa univerzalizmu, akceptovať rôznorodosť a hľadať to, čo nás spája.“ A práve v tom je problém. Ak sú totiž implikácie z prvej časti knihy správne - ak je islam jednoznačne militantný, ak Čína usiluje o veľmocenskú nadvládu, ak pravoslávny slovanský svet nechce a ani nedokáže vytvoriť so zá-

padnými krajinami spoločnú bázu vzájomného rešpektovania - potom tu skutočne neexistuje nič významné, čo by nás mohlo „spájať“.

Huntington však pochopiteľne nerád pripúšťa takýto neradostný záver. Svet je skutočne nebezpečný - nie však taký nebezpečný, ako naznačuje paradigma obrovského konfliktu civilizácií - a to preto, lebo táto inak štruktúrna základná myšlienka je chybná.

Mylný je už východiskový predpoklad. Huntington definuje civilizáciu ako „to najväčšie ‘my’, v rámci ktorého sa cítíme kultúrne doma, na rozdiel od iných ‘oni’ mimo nás“. Civilizácia síce môže predstavovať najväčšie „my“, nemusí to však byť to najsilnejšie „my“. S civilizáciami sa nepochybne spája určitá lojalnosť. V prevažnej časti sveta sa však lojalita spája s národnými štátmi. Autor venuje veľkú pozornosť analýze Ďalekého Východu a málo pozornosti Európe, a to je škoda. Či už jednotná európska civilizácia v kultúrnom zmysle existuje alebo neexistuje, rozhodne neexistuje v politickom zmysle. Voči predstave spoločnej civilizácie Európy a Severnej Ameriky majú zásadní stúpenci európskej integrácie nemenne nepriateľský postoj. Európa smeruje k ekonomickému a politickému zjednoteniu preto, lebo to chcú vládnuce elity vo Francúzsku, Nemecku a do istej miery aj vo Veľkej Británii, a nie preto, lebo do francúzskej kultúry preniklo veľa nemeckých prvkov a z britskej sa vytrácajú anglosaské.

Nechajme však Európu bokom; aj na Ďalekom Východe, kde Huntington tvrdo kritizuje fušerskú politiku Západu založenú na nepokrytom univerzalizme, by sme si mali dvakrát rozmyslieť, či budeme súhlasiť s tvrdením, že súčasné trendy údajne legitimizujú civilizačné faktory. Nepokryté vyhrážky Číny, že potlačí politické slobody v Honkongu, jej vojnové zahrávanie sa s Tchaj-wanom, budovanie obranného systému a jej podporovanie tých najprotizápadnejších islamských režimov - to všetko sa à la Huntington interpretuje ako znaky čínskeho nacionalizmu, ale na rozdiel od západných demokratických ideí, za ktoré zomierali ľudia na Tchiananmen (Námestie nebeského mieru), tomuto čínske masy rozumejú.

Podobne by sme mali z opovrhnutia, s akým predstaviteľia Singapuru a Malajie verejne odmietli „západné“ predstavy o „ľudských právach“, vyvodiť záver, že „takmer všetky nezápadné civilizácie vzdorujú tomuto tlaku Západu spojenému s ľudskými právami“. Kto sa však kedy spýtal Číňanov, či chcú, aby im vládla súčasná (nacionalistická či komunistická, ale zločinecká) gerontokracia, alebo vláda západného typu, ktorá by podporovala ľudské práva? V skutočnosti sa Číňania v Honkongu ani zďaleka netešia na to, že sa znovu pripoja k „čínskej civilizácii“, a obávajú sa toho, čo sa stane po roku 1997; a Číňania na Tchaj-wane, kde sa v poslednom čase rozvinula demokracia „západného typu“, budú všetkými

silami bojovať za to, aby aj v budúcnosti unikli pazúrom Pekingu. Pravda, nemôžeme s istotou vedieť, či Huntington a ďalší kultúrni relativisti vidia „skutočné“ želania obyvateľov Ďalekého Východu správne. Pozitívne však vieme, že v krajinách Ďalekého Východu doteraz nik neprotestoval proti *rešpektovaniu* ľudských práv, pričom neustále pokračujú protesty proti ich *porušovaniu*.

Najvhodnejšou oblasťou, kde by sme mohli preveriť platnosť Huntingtonovej tézy, je oblasť vzťahov medzi Západom a islamom. Islam prinajmenšom zapadá do paradigmy „civilizácie“, ktorá zjednocuje ľudí na celom svete na základe jedného náboženstva, jedného práva či jedného (alebo aspoň spoločného) jazyka; navyše vo väčšine prípadov sú tieto putá silnejšie ako putá kmeňové, rasové či národnostné. Ak práve túto oblasť nemožno vysvetliť konfliktom civilizácií, potom ňou zrejme nebudeme môcť argumentovať ani v iných oblastiach.

O existencii tohto konfliktu, pravda, nemožno pochybovať. Pri triezvom posúdení jeho strategického významu však s údivom zistíme, že ide o pomerne ohraničený jav. Islamský svet je totiž technicky zaostalý a hlboko rozštiepený. Schopnosť islamských štátov viesť vojnu proti Západu je vo všeobecnosti veľmi obmedzená - preto islamské hnutia uprednostňujú terorizmus. Islamské vlády možno čoskoro získajú rakety s dlhou dráhou doletu a postupne nadobúdajú atómové a chemické zbrane - a na to bude treba zodpovedne reagovať. Na riešenie tohto problému však Západ nepochybne má prostriedky (účinné hrozby odplaty a rýchle vybudovanie raketovej obrany) - musí však mať aj vôľu. Nech už islamský mýtus hovorí čokoľvek, Rusov v Afganistane neporazil islamský svet (porazili ich Žihadlá) a ani vo vojne v Zálive nebol Západ porazený islamským svetom - a čo je najpríznačnejšie, islamský svet narobil veľa hluku, ale nepodnikol nič významné, aby pomohol trpiacim moslimom v Bosne.

Kríza v bývalej Juhoslávii najjasnejšie ukazuje, prečo zavádzajúce zovšeobecnenia v knihe skutočnú podstatu konfliktu v súčasnom svete neodhaľujú, ale skôr zakrývajú. Huntington hovorí, že „vojna v Bosne je ďalšou krvavou epizódou v pokračujúcom konflikte civilizácií“. Túto analýzu by neakceptoval nikto, kto sa vážne zaoberá modernými dejinami Juhoslávie. Súčasná (limitovaná) náboženská polarizácia v bývalej Juhoslávii je dôsledkom, nie príčinou konfliktu, ktorý naplánovali a rozpútali komunistickí oportunisti z Belehradu, aby si zachovali moc, keď ju ostatní komunisti strácali. V bývalej Juhoslávii príslušníci starej komunistickej elity často prezliekali kabáty a nasadzovali si rôzne masky, ale držali sa moci - a práve oni chcu presvedčiť Západ o tom, že príčinou vraždenia, lúpežného obsadzovania územia a plienenia je kultúra a náboženstvo. A bosnianski moslimovia museli hľadať záchranu u svojho „civilizačného“ nepriateľa - Ameriky.

Huntingtonova, i keď bravúrna analýza teda v konečnom dôsledku neobstoí. Neidentifikuje dostatočne motívy jednotlivých štátov; nemožno podľa nej spoľahlivo predpovedať ich budúce správanie; a neposkytuje žiadny obraz o tom, aká by mala byť logická reakcia na hrozby, ktoré z tohto obrazu vyplývajú. Ukazuje sa teda, že z hľadiska predpovedania povahy udalostí v kaleidoskope globálnej politiky obdobia po skončení studenej vojny je kultúrny determinizmus rovnako nevhodným základom ako ekonomický determinizmus.

Robin Harris - poradca ministerskej predsedkyne Veľkej Británie Margaret Thatcherovej

Z anglického originálu *War of the World Views* preložila

Lubica Hábová

5

WILLIAM MCNEILL ÚPADOK ZÁPADU?

The New York Review of Books, 9. január 1997

Samuel Huntington napísal pôsobivú a provokujúcu knihu. Vysmieva sa v nej z univerzalistických ambícií a predpokladov, typických pre americkú zahraničnú politiku od roku 1917, ba aj pred ním. Odmieťa nádej na svet „zrelý pre demokraciu“, ako sa hovorilo v jazyku 1. svetovej vojny, ako aj na svet, v ktorom každý bude užívať *Štyri slobody*, ako sa hovorilo v jazyku 2. svetovej vojny, pretože, „západné presvedčenie o univerzálnosti západnej kultúry má tri nedostatky: je mylné, nemorálne a nebezpečné“. Mlyné je preto, že iné civilizácie majú iné ideály a normy; nemorálne preto, že „nevyhnutným logickým dôsledkom univerzalizmu je imperializmus“; a nebezpečné preto, že „môže viesť k veľkej vojne civilizácií“. Huntington je naopak zástancom vznikajúcej konfigurácie moci, ktorá si vyžaduje vzájomné prispôbovanie blokov rôznych „civilizácií“, ktoré, podľa neho - či sa nám to páči, alebo nie - už začína.

Huntington hovorí, že „*globálna politika, podnecovaná modernizáciou, sa rekonštruuje na kultúrnych základoch. Ľudia a krajiny s podobnou kultúrou sa združujú. Národy a krajiny s odlišnou kultúrou sa rozchádzajú. Spojenectvá vytvorené na základe ideológie a veľmocenských vzťahov nahrádzajú spojenectvá vytvorené na kultúrnych a civilizačných základoch. Politické hranice sa menia tak, aby zodpovedali hraniciam kultúrnych: etnickým, náboženským a civilizačným. Bloky z obdobia studenej vojny nahrádzajú kultúrne spoločenstvá a v globálnej politike sa*

základnými líniami konfliktu stávajú zlomové hranice medzi civilizáciami.“

Ako dôkaz týchto tendencií Huntington uvádza vojnu medzi Sovietskym zväzom a Afganistanom v rokoch 1979-1989 a vojnu v Zálive v rokoch 1990-1991. Hovorí, že obe vojny začali ako „priame napadnutie jednej krajiny druhou, ale zmenili sa na vojny civilizácií a neskôr sa zväčša aj tak označovali. Boli to vlastne vojny prechodu k obdobiu, v ktorom dominujú etnické konflikty a vojny na zlomových líniah oddeľujúcich odlišné civilizácie“. Keď tieto vojny skončili, v Bosne sa jasne a definitívne začali vojny iného typu - vojny prebiehajúce na zlomových líniah medzi rôznymi civilizáciami - podobne ako sa občianskou vojnou v Španielsku v rokoch 1936 až 1939 začali vojny z predchádzajúceho obdobia nášho storočia vedené na ideologickom základe.

Huntington vysvetľuje, že „*vo veku civilizácií je Bosna naším Španielskom. Španielska občianska vojna bola vojnou medzi politickými systémami a ideológiami, vojna v Bosne zasa vojnou medzi civilizáciami a náboženstvami. Do Španielska prichádzali demokrati, komunisti a fašisti, aby tu bojovali po boku svojich ideologických bratov a demokratické, komunistické a fašistické vlády (tie ako najaktívnejšie) ich podporovali. Vo vojnách v Juhoslávii sa tiež intenzívne mobilizovala vonkajšia podpora západných kresťanov, východných kresťanov a moslimov na základe civilizačnej spriaznenosti. Boli tu intenzívne zaangażované všetky kľúčové sily východného kresťanstva, islamu a Západu. Po štyroch rokoch sa Španielska občianska vojna definitívne skončila víťazstvom Frankových vojsk. Vojny medzi náboženskými komunitami na Balkáne môžu polaviť a na čas dokonca aj ustať, ale žiadna z týchto komunit zrejme nezaznamená rozhodujúce víťazstvo - a bez víťazstva niet konca vojny. Španielska občianska vojna bola predohrou 2. svetovej vojny. Vojna v Bosne je ďalšou krvavou epizódou v pokračujúcom konflikte civilizácií.“*

Môže byť teda analogicky vojna v Bosne predohrou 3. svetovej vojny? Takúto najhoršiu zo všetkých možných vojen Huntington nepokladá za veľmi pravdepodobnú. „Globálna vojna kľúčových štátov najväčších svetových civilizácií je veľmi nepravdepodobná, ale nie vylúčená“, hovorí Huntington. (Pod kľúčovými štátmi má na mysli najmocnejšie národy v každej z hlavných kultúrnych skupín, ktoré nazýva civilizáciami. Patria k nim Spojené štáty, Nemecko, Čína, Japonsko, India, Rusko, Indonézia, Egypt, Irán a Brazília.) Globálna vojna teda môže vzniknúť „*eskaláciou vojny vedenej na zlomovej línii oddeľujúcej skupiny z rôznych civilizácií - najpravdepodobnejšie moslimov na jednej strane a nemoslimov na strane druhej... Nebezpečnejším zdro-*

jom globálnej vojny medzi civilizáciami je nestála rovnováha síl civilizácií a ich kľúčových štátov. Ak bude rast Číny, tohto 'najväčšieho hráča v dejinách ľudstva' pokračovať a ak bude Čína čoraz asertívnejšia, medzinárodná stabilita sa začiatkom 21. storočia ocitne pod obrovským tlakom“.

Huntington ďalej uvažuje o tom, ako skoro by mohol v budúcom storočí americký zásah do sporu medzi Čínou a Vietnamom s cieľom zachovať si prístup k naftovým poliam v Južnom čínskom mori, ktoré Vietnamci prenajali americkým spoločnostiam, vyvolať skutočne hroznú vojnu, na ktorej by sa zúčastnili Spojené štáty, Európa, Rusko a India na jednej strane proti Číne, Japonsku a väčšine islamských krajín na strane druhej. Podľa neho by takýto konflikt, aj keby nevedel k totálnej atómovej deštrukcii, tak oslabil súperov, že centrum svetovej politiky by sa presunulo na juh na také nezúčastnené subjekty ako Indonézia v Ázii či najvýznamnejšie štáty Latinskej Ameriky.

Huntington vyvodzuje z týchto úvah tri poučenia. Po prvé „*vyhnúť sa veľkým vojnám medzi civilizáciami si od kľúčových štátov vyžaduje, aby sa zriekli zasahovania do konfliktov v rámci iných civilizácií.*“ Inými slovami, sféry vplyvu rôznych civilizácií musia byť jasne vyznačené a úzkostlivo rešpektované. Po druhé, v komplikovaných oblastiach, kde sa civilizácie prelínajú alebo kde bezprostredne susedia, sa kľúčové štáty musia spojiť v sprostredkujúcom úsilí, „*aby nedošlo k vojnám na zlomových líniah medzi štátmi či skupinami patriacimi k ich civilizácií.*“

Huntington však neodmieta univerzalitu absolútne. Naopak (a z hľadiska jeho vyhranených názorov, podľa ktorých je konflikt medzi skupinami ľudí, ktoré potrebujú nepriateľa, aby držali pospolu, normálnou vecou, trochu prekvapivo) venuje posledné štyri strany svojej knihy analýze „*toho, čo civilizácie spája*“. Na základe tejto analýzy formuluje tretie pravidlo riadenia zahraničných vzťahov v multicivilizačnom svete: „*Príslušníci všetkých civilizácií by mali hľadať a rozvíjať hodnoty, inštitúcie a formy praxe, ktoré ich spájajú s príslušníkmi iných civilizácií.*“

„*Multikultúrny svet je však nevyhnutný, pretože celosvetová ríša nie je možná*“, a tak napriek tomu končí svoju knihu vyhlásením: „*V konflikte civilizácií budú Európa a Amerika držať spolu alebo budú postupovať samostatne. Aj v tom najväčšom konflikte, v globálnom 'skutočnom konflikte' medzi Civilizáciou a barbarstvom budú veľké civilizácie s ich rozvinutým náboženstvom, umením, literatúrou, filozofiou, vedou, technikou, morálkou a súcitom buď držať spolu, alebo postupovať samostatne. V nadchádzajúcej ére sú konflikty civilizácií najväčšou hrozbou pre svetový*

mier a najistejšou zábezpekou proti svetovej vojne je medzinárodný poriadok založený na civilizáciách.“

V mnohom s Huntingtonom v jeho útokoch proti prevládajúcim americkým predstavám o univerzálnej platnosti našej národnej verzii ľudských nádejí a očakávaní súhlasím. Americký národ vznikol v ideologickej vojne až potom, čo rebelantskí kolonisti hodili cez palubu „slobody Angličanov“ v prospech univerzálnych práv na život, slobodu a šťastie (pričom toto šťastie bolo eufemizmom označujúcim v politickom diskurze 18. storočia majetok), ako sa uvádza v Deklarácii nezávislosti. Odtedy si Američania radi o sebe namýšľali, že sú pre druhé národy vzorom v tom, ako zosúladiť verejný život s osvietenskými koncepciami univerzálnych ľudských práv. Napokon sme v 20. storočí zdôvodnili účasť na dvoch svetových vojnách ťažením s cieľom nastoliť spravodlivý a trvalý mier vo svete, v ktorom u iných, menej osvietených národov prevládal predovšetkým militarizmus, mocenská politika, sféry vplyvu a iné formy skazenosti.

Je ľahké zosmiešniť takéto pokrytectvo a Huntingtonovo odmietanie morálneho imperializmu implicitné v jeho spôsobe vyjadrovania podľa mňa triafa do čierneho - najmä ak uvážime, že Američania väčšinou nie sú pripravení podložiť svoje výzvy činmi, ktoré by mohli byť príliš nákladné. Huntingtonov návod na usporiadanie vzťahov medzi veľkými blokmi národov, ktoré sa trochu voľne označujú slovom „civilizácia“, mi neprípadá ako nejaké veľké vylepšenie naivných morálnych ťažení. Predovšetkým je presvedčený, aj keď o príčinách veľa nehorí, že úpadok Západu už začal. Aby sa tento úpadok spomalil, Spojené štáty by podľa neho mali nanovo potvrdiť svoju identitu západného národa, mali by zavrhnúť domáci multikulturalizmus a „osvojiť si politiku Severoatlantického paktu založenú na úzkej spolupráci s európskymi partnermi, aby sa zachovali a rozvíjali záujmy a hodnoty jedinečnej civilizácie, ktorá ich spája.“ Cítiť v tom akýsi úmysel zabarikádovať sa, aby sme mohli čo najdlhšie vzdorovať iným rozvíjajúcim sa civilizáciám, ktoré sú demograficky expanzívnejšie, sociálne súdržnejšie a morálne jednotnejšie ako súčasný upadajúci Západ.

Takýto pohľad poukazuje na jeden z rozdielov medzi Huntingtonom a tými, vrátane mňa, ktorých až tak nepríťahujú teórie vzostupu a úpadku civilizácií, aké predkladajú myslitelia predchádzajúcej generácie Toynbee, Caroll Quigley a ďalší. Huntington týchto autorov uvádza, stručne ich charakterizuje, pričom adekvátnosť ich teórií nikde výslovne nechváli; zrejme je však presvedčený o tom, že úpadok a prípadný zánik západnej civilizácie sa blíži a skôr či neskôr nastane. A možno aj skôr, ak by 3. svetová vojna podľa jeho predstáv vypukla v prvých desaťročiach budúceho storočia.

Pred vypuknutím 2. svetovej vojny aj mňa fascinovali cyklické teórie návratu v dejinách. Keď som v roku 1940 po prvýkrát čítal Toynbeeho, zapôsobil na mňa jeho tragický model ľudského osudu ako zjavenie, pretože jeho dielo *Study of History* odhaľovalo v minulosti napriek dovtedy nepredstaviteľnému množstvu civilizácií jednoduchý a racionálny model. Podľa Toynbeeho sa každá z týchto civilizácií rozvíja a zaniká podľa rovnakého (alebo veľmi podobného) modelu. Odvtedy som si však lepšie uvedomil význam dvoch faktorov, ktoré si Toynbee nevyšimľal. Prvým z nich je fakt, že súdobé civilizácie sa vždy ovplyvňovali, aj keď boli veľmi vzdialené. Druhým faktorom to, že ľudské schopnosti a predstavy šíriace sa v týchto vzájomných kontaktoch majú kumulatívny charakter.

Medzi dejinami jednotlivých civilizácií nepochybne existujú paralely. Najzreteľnejšou z nich je to, ako stupňovanie konfliktu medzi súperiacimi bojujúcimi štátmi opakovane skončilo víťazstvom jednej z bojujúcich strán a nasledujúcim imperiálnym zjednotením všetkých odlišných politických entít v danej oblasti. Tento model sa presadil vo veľmi odlišných prostrediach - v starovekej Mezopotámii, Číne, Indii, v predkolumbovskom Peru, v Moskovskej Rusi a pravdaže v starovekých krajinách v oblasti Stredozemného mora. V modernej histórii mala západná Európa blízko k podobnému politickému zjednoteniu za Karola V. a len vonkajšia intervencia dovtedy marginálnych síl - najprv Británie, neskôr Ruska a najnovšie USA - zabránila takým dobyvateľským typom, ako boli Ľudovít XIV., Napoleon a Hitler vybudovať paneurópsku ríšu. Zaangažovanosťou dovtedy marginálnych síl sa, pravda, iba rozšírila scéna politického súperenia a predĺžil proces politického zjednocovania, pričom jeho zákonitá dynamika sa nemusela nevyhnutne zmeniť.

V súčasnosti nadobudol tento odveký proces politického zjednocovania vďaka čoraz rýchlejším formám dopravy a komunikácie určujúcim náš život globálny charakter. Huntington veľmi dôrazne tvrdí, že dnes už priebojné a mocné národy ako Čína nepochybne ohrozia existujúci rovnováhu síl vo svete. Konflikty odohrávajúce sa na líniiach oddeľujúcich rôzne civilizácie sa budú zrejme riešiť oveľa ťažšie ako vnútrocivilizačné konflikty - jednoducho preto, lebo kultúrne rozdiely vedú k väčšej nedôvere a k väčšiemu nepochopeniu. Z toho vyplýva, že vo svete zloženom z civilizačných blokov, aj keby bol každý z týchto blokov zásadne začlenený do sféry vplyvu jedného či viacerých jeho mocných štátov, môžeme očakávať ten istý druh konfliktov, aké sa v minulosti často odohrávali v rámci jednotlivých civilizácií. Ako výsledok si možno predstaviť zjednotenie svetovej ríše alebo zničenie ľudstva v atómovom, biologickom a/alebo chemickom holokauste.

O okolnosti vrhajúce ľudstvo do antagonizmu medzi civilizáciami, sú skutočne veľmi silné a Huntingtonova kniha provokuje práve autorovou argumentáciou v tomto bode. Keď si napríklad predstavím najnovšie dejiny Iránu, musím súhlasiť s názorom, že „v nezápadnej spoločnosti absorbujúcej základné prvky západnej kultúry a pomaly smerujúcej k modernizácii preberanie prvkov západnej kultúry (westernization) a modernizácia najprv spolu úzko súvisia. S rastúcim tempom modernizácie však miera tohto preberania klesá a oživuje sa domáca kultúra. Ďalšou modernizáciou sa potom mení civilizačná rovnováha síl medzi západnou a nezápadnou spoločnosťou, rastie sila a sebadôvera nezápadnej spoločnosti a silnejú jej väzby na vlastnú kultúru.

V prvých štádiách ich zmeny teda preberanie prvkov západnej kultúry podporuje modernizáciu. V neskorších štádiách modernizácia podporuje proces smerujúci proti preberaniu prvkov západnej kultúry (dewesternization) a znovuoživenie vlastnej kultúry, a to v dvoch smeroch. Na úrovni spoločnosti modernizácia zvyšuje úroveň ekonomiky, posilňuje vojenskú a politickú moc spoločnosti ako celku a podnecuje príslušníkov tejto spoločnosti k dôvere vo vlastnú kultúru a ku kultúrnej asertívnosti. Na individuálnej úrovni vedie modernizácia k pocitom od cudzenia a k spochybňovaniu uznávaných hodnôt (keďže tradičné putá a sociálne vzťahy sa rozpadajú); jej dôsledkom bývajú krízy identity, ktorých riešenie ponúka náboženstvo.“

Ale aké náboženstvo? Často ide o rekonštruovanú a emocionálne príťažlivú verziu prastarého etablovaného náboženstva, ktoré dokáže uspokojovať potreby mestských prisťahovalcov pochádzajúcich z roľníckych spoločností. Najvýraznejšie to platí napríklad o moslimoch v Iráne či v Egypte; a zdá sa, že hinduizmus je na najlepšej ceste, aby takúto úlohu zohral v Indii. Konfuciánska etika solidarity však len ťažko prekračuje hranice rodiny. V Číne boli preto kedysi oporou náboženského a politického spoločenstva chudobných roľníkov a mestských obyvateľov heterodoxné buddhistické sekty. A podľa všetkého môžu takúto úlohu plniť opäť - ak vývoj čínskej ekonomiky dostane nový impulz a život na čínskom vidieku sa začne rozkladať.

Huntington poznamenáva, že „ak náboženské potreby ľudí nedokáže uspokojíť ich tradičná viera, obracajú sa na emocionálne vyhovujúce importované náboženstvá. V dnešnom svete to otvára dvere islamským i kresťanským misionárom - v prípade kresťanov sú to najčastejšie protestantské evanjelické sekty. Huntington o tom píše: „V posledných desaťročiach 20. storočia sa počet veriacich moslimov a kresťanov v Afrike výrazne

zvýšil a významný posun ku kresťanstvu zaznamenala aj Južná Kórea. Ak sa tradičné náboženstvo v prudko sa modernizujúcich spoločnostiach nedokáže prispôsobiť požiadavkám modernizácie, potenciálne sa tu môže rozšíriť kresťanstvo a islam. V týchto spoločnostiach nie sú najúspešnejšími protagonistami západnej kultúry neoklasickí ekonómovia, hlásatelia demokratických princípov či predstavitelia multinárodných korporácií. Sú to - a zrejme aj naďalej budú - kresťanskí misionári. Psychologické, emocionálne, morálne a sociálne potreby mestských prisťahovalcov a prvej generácie absolventov stredných škôl nemôže uspokojiť ani Adam Smith, ani Thomas Jefferson. Nemusí ich uspokojovať ani Ježiš Kristus, ale zrejme bude mať väčšiu šancu. V konečnom dôsledku však víťazí Mohamed. Kresťanstvo sa totiž šíri predovšetkým konvertovaním, islam konvertovaním a reprodukciou.

Množiac sa prípady konverzie protestantských misionárov v Latinskej Amerike môžu dnes znamenať, že vonkajšie kultúrne vplyvy budú mať čoraz hlbší transformačný účinok na ich civilizácie. Huntington píše, že „šírenie protestantizmu v chudobných vrstvách Latinskej Ameriky neznamená len nahradenie jedného náboženstva iným, ale skôr prehlbovanie náboženskej zariadenosti a spoluúčasti - z formálnych a pasívnych katolíkov sa stávajú aktívni a zbožní evanjelici.“

Aj keď Huntington venoval tomuto problému značný priestor, zrejme ho veľmi nezaujímá transformácia kultúry na základe vonkajších kontaktov s misionármi či na základe nejakých iných vonkajších vplyvov. Preto sa len stručne zmieňuje o Afrike a Latinskej Amerike, kde sú tieto procesy mimoriadne výrazné. Nespomína ani izraelско-arabské vojny - možno si nie je istý, či Židia patria k vláštnej civilizácii alebo nie. Je to zarážajúce, keďže sa sústreďuje predovšetkým na konflikty medzi Západom a islamom a až v druhom rade na jeho konflikty s Čínou - t. j. na dve civilizácie, ktoré budú pre Západ v nasledujúcich desaťročiach podľa neho problematické. Ako som už spomenul, Huntington odporúča urovanie vzťahov s oboma týmito civilizáciami, a to rozdelením sveta na jasne definované sféry vplyvu. Zároveň však verí, že Latinská Amerika sa stane súčasťou modernizovaného Západu, pod ktorým rozumie Severnú Ameriku a Európu. Mechanizmus tejto stratégie však nevysvetľuje, ale podľa všetkého sa nazdáva, že kým mnohé juhoamerické štáty sa v minulosti izolovali od Spojených štátov a Európy pre svoje americko-indiánske a africké kultúrne dedičstvo a zaostalosť, obyvatelia Latinskej Ameriky by sa mohli dostať do sféry vplyvu prosperujúcejšieho Západu nielen na základe náboženskej konverzie, ale aj

vďaka takým projektom ako NAFTA. Naznačuje teda - aj keď to explicitne nehovorí, že umiernennejšia, čisto sekulárna infiltrácia ideí a tovarov ako výsledok každodenného styku a obchodovania môže spôsobiť zmenu identity a politickej orientácie rôznych civilizácií. Ak však chápem Huntingtona správne, je presvedčený aj o tom, že spoločnosť Latinskej Ameriky sa stane skutočne západnou až vtedy, keď budú vládnuce elity americkej spoločnosti na severe i na juhu bezvýhradne a bez problémov akceptovať Juhoameričanov indiánskeho a afrického pôvodu - a to sa zrejme ešte dlho nestane.

Americká zahraničná politika očakáva, že prevládnu práve tieto umiernennejšie, každodenné, sekulárne formy styku, ktoré Huntington spomína len mimochodom a ktoré ovplyvňujú každú spoločnosť na zemi. Americkí vedúci predstavitelia predpokladajú, že racionálne volby zamerané na lepší život (ktorý sa zvyčajne vymedzuje hrubo materialisticky v zmysle rastúcich príjmov a ekonomického rastu) zamerajú správanie v súkromnej i verejnej sfére na zachovanie mieru, na kompromisy, vládu zákona a vzájomné prispôsobovanie. Vojna a násilie ako evidentné odchýlky od sociálneho a racionálneho poriadku sa považujú za poľutovaniahodné anomálie. Keď sa podlému zločincovi dokáže zodpovednosť za rozpútanie organizovaného násillia, Američania sú naozaj niekedy ochotní (ba takmer nedočkaví) bojovať, ako sa nedávno ukázalo vo vojne v Zálive. Takéto akcie sú však sporadické a výnimočné. Naša oficiálna zahraničná politika ráta naopak s tým, že mierové zmluvy budú pribúdať a životné podmienky všetkých obyvateľov sveta sa budú vďaka nim pomaly zlepšovať.

Tieto predstavy, pravda, vyrastajú z racionalizmu a univerzalizmu osvietenstva 18. storočia - napríklad z ekonomickej teórie voľného trhu, ktorá tak výrazne dominuje v našom politickom živote. Sú tieto myšlienky, ako vyhlasuje Huntington, zastarané a mylné? Moja trochu nejednoznačná odpoveď znie: aj áno, aj nie.

Iste, Huntington má pravdu v tom, že ľudí skutočne formuje kultúra. Preto sa potomkovia veľkých ázijských civilizácií a afrických i americko-indiánskych spoločností odlišujú od potomkov európskej minulosti. Tieto rozdiely majú veľký význam v politike a najostrejšie sa prejavujú v náboženstve. Môžu ovplyvňovať aj ekonomiku, ako tvrdí Huntington, ktorý píše, že najnovšie prudké ekonomické zmeny v Číne a ďalších ázijských krajinách - nazýva ich „presadzovaním Ázie“ - zodpovedajú konfuciánskym hodnotám hierarchickosti, konsenzu a sebadisciplíny.

Aj civilizácie sú však rôzne a v rámci nich dochádza k mnohým vnútorným roztržkám a nezhodám. Navyše všetky skupiny ľudí prichádzajú do styku s cudzincami a s ľuďmi mimo danej skupiny (outsidermi) a tieto styky

za uplynulé tisícročia postupne prenikali do čoraz početnejších oblastí a sú čoraz významnejšie. Za posledné desaťročia prudko vzrástla výmena informácií, tovarov a služieb medzi civilizáciami; a nespočetné množstvo sprievodných vzájomných ľudských kontaktov - či už osobných alebo sprostredkovaných elektronickými médiami - dnes zanecháva stopu doslova na každom človeku.

V niektorých oblastiach Stredného Východu a Ázie a najnovšie napríklad aj v Bosne reagujú ľudia na výslednú záplavu rozporných neodbytných informácií zdôrazňovaním niektorých stránok vlastného kultúrneho dedičstva a hlásaním jeho nadradenosti voči všetkému, čo sa ponúka zvonku. Huntington presvedčivo ukazuje, že pri nepríjemných stretnutiach s ľuďmi zvonku (outsiders) sa mnohí čoraz častejšie utiekajú pod ochranu známej, predovšetkým náboženskej minulosti, a to rovnako v Iráne, Saudskej Arábii, v Malajzii, Indii či v Spojených štátoch.

Skutočne, únik a nápadné znovupotvrdenie domácich zvykov a zvyklostí bolo vždy prvou, najsponťanejšou a najrozšírenejšou reakciou na novoty ohrozujúce vžitú pravdu a zabehaný spôsob života. V dejinách ľudstva však zohrávali oveľa významnejšiu úlohu občasnú pokusy tvorivých menšín prevziať cudzie myšlienky a praktiky a prispôbiť ich domácim podmienkam; keď boli totiž tieto pokusy úspešné - stávalo sa to len zriedkakedy - začali sa rozširovať a rozvíjať nové schopnosti. Názorným príkladom takejto výmeny je zvládnutie a rozvíjanie gréckych matematických schopností v islamskom svete, ktoré potom v 13. storočí prevzali aj Európania a ďalej rozvíjali. Vlastným výsledkom úspešného preberania a prispôsobovania mal byť rast ľudského bohatstva a moci závislý od miery nášho vniknutia do ekosystému. A toto je a vždy bol základný moment v dejinách ľudstva.

Únik do domácej - aj keď rekonštruovanej a iluzórnej - kultúrnej minulosti môže v ťažkých časoch skutočne podporiť domácu morálku a súdržnosť. Ak však tento proces vyústi do úmyslu zabarikádovať sa, ktorý diktuje systematické znevažovanie či zámerné ignorovanie ideí a schopností cudzích ľudí a kultúr, nakoniec musí daná kultúra nevyhnutne upadnúť do zabudnutia. S týmto krutým faktom sa musela začiatkom 19. storočia vyrovnávať aj taká obrovská a úspešná civilizácia ako Čína. Jej obyvatelia sa dodnes nespamätali zo šoku, ktorý v dôsledku toho utrpela ich hrdosť.

Ak má byť národ alebo blok národov dlhodobo úspešný, musí sa kultúrna kontinuita spájať so schopnosťou absorbovať blízke i vzdialené nové pozitívne myšlienky, praktiky a technológie; Európanom sa to začiatkom novoveku podarilo, a tým získali svetový primát. V čase, keď sa všetky veľké ázijské civilizácie snažili zredukovať rušivé kontakty s cudzincami na minimum, Európania neprestávali medzi sebou bojovať, pričom

dychtivo, neúnavne a nenásytne hľadali, kde by v ostatnom svete mohli prísť k materiálnemu zisku a nájsť intelektuálne porozumenie. V dôsledku toho Západ expandoval a opakovane podliehal transformácii. A podľa mňa sú búrlivé konflikty záujmov v pretrvávajúcich cykloch deštrukcie a opätovného obnovovania západnej civilizácie dodnes rovnako živé a vyčerpávajúce ako kedysi. Príkladom tohto dramatického, polemického vývoja, ktorého dôsledky nik nedokáže predvídať s istotou, sú terajšie snahy o zjednotenie Európy a sily stojace proti nemu. Huntingtonova pesimistická predstava úpadku Západu možno iba zamieňa stupňujúce sa bolesti za smrteľné. Kto vie?

Keď som sa pokúšal zhodnotiť Huntingtonove názory, napadlo mi, že to, čo sa dnes odohráva v globálnom meradle, pripomína európsku skúsenosť z obdobia renesancie a reformácie. Vtedy v západnej Európe súperila renesančná svetskosť so znovuoživenou kresťanskou vierou; vidiecke spoločenstvá sa rýchlo začleňovali do trhových sietí, ktoré narušili vidiecku solidaritu a rozložili existujúce morálne pravidlá. Náboženské spory vyvolali veľmi silné ľudové a politické reakcie; príťažlivosť renesančného ducha svetskej racionality sa však nikdy nepodarilo úplne potlačiť, dokonca ani v radoch najvášnivějších teológov.

Čosi podobné sa asi odohráva na sklonku nášho tisícročia v globálnom meradle. Rýchlo a dramaticky sa šíri oživenie náboženstva, resp. konvertovanie na nové (často extatické) viery. Vidiecke spoločenstvá pritom väčšine ľudí už neponúkajú vyhovujúci spôsob života (čo platilo v celých doterajších civilizovaných dejinách). Silne emocionálne orientované náboženské sekty - islamské či kresťanské - nedokážu reprodukovať hodnoty a sociálnu solidaritu vidieckych spoločenstiev ako celku; svojim členom, ba dokonca (alebo najmä) miliónom ľudí, ktorí sa v túžbe po lepšom živote presťahovali zo schudobneného vidieka do mestských slumov, však poskytujú morálnu orientáciu a vzájomnú pomoc.

Tie isté intenzívne formy komunikácie, ktoré ovládli vidiecke spoločenstvá vo svete a spochybnili ich sebestačnosť, podporujú aj hustejšiu výmennú sieť civilizácií. Účastníci týchto komunikačných procesov sa pred ostatným svetom chtiac-nechtiac odhaľujú. Nevyhnutne to ovplyvňuje predstavy a postoje; a v procese týchto výmen vznikajú neodhateľné práva. Potreby ľudí, ktorí stratili vlastné korene a ktorých vyhnali, sú rôznorodé - túžia po bezpečnom morálnom spoločenstve, ktoré by potvrdzovalo ich pôvodné náboženstvo alebo by sa zakladalo na prijatí nového. Tak ako kedysi náboženská reformační rebeli presadzovali svoju verziu záchrany pravdy renesančnou rétorikou a historickou kritikou, využívajú aj dnes náboženský fundamentalisti, prispôsobujú sa potrebám svojho publika, na šírenie svojho posolstva prostredky masovej komunikácie.

Táto paralela nevzníeva veľmi upokojujúco. Za rozklad vidieckej morálky vyvolaný rastom trhových vzťahov medzi jednotlivými oblasťami musela Európa zaplatiť storočím krutých náboženských vojen. Vzhľadom na ničivú silu moderných zbraní si náš svet sotva môže dovoliť takýto búrlivý prechod do budúcnosti. Huntingtonov názor, že konflikty civilizácií možno zvládnuť, ak budú všetky strany rešpektovať vzájomné rozdiely a uznajú sféry vplyvu zohľadňujúce aktuálne výkyvy v rozložení síl, je pomerne presvedčivý. Napokon, práve na tomto základe prežili Sovietsky zväz a NATO päťdesiat rokov vzájomnej konfrontácie. Možno sa ľudstvo s trochu šťastia, aj napriek rizikám náboženských a civilizačných sporov a obrovskému množstvu zbraní, nejakto pretlačí ďalej.

Potom však budeme musieť brať vážne siete globálnej komunikácie a konflikty rôznych civilizácií, ktoré tieto siete podporujú. Možno vzniknú nové, nekonfrontačné formy morálneho spoločenstva, ktoré budú uspokojovať potreby stratených duší vydaných napospas životu v našich mestách. A keď si pripomenieme osud a vplyv Andreja Sacharova, logicky nám vyplynie otázka, či by profesionálne spoločenstvá nemohli dosiahnuť takú globálnu súdržnosť, aby dokázali zmierňovať politické antagonizmy.

Ludský dôvtip sa neotupil; aj dnes naliehavo pociťujeme potrebu nových foriem pospolitosti, ktoré by mali nahradiť stratenú autonómnosť sebestačného vidieka. V rámci kresťanstva, budhizmu a iných náboženstiev už existujú náboženské spoločenstvá, ktoré dôrazne odmietajú násilie. Možno sa dočkajú uznania, keď sa nám v plnej nahote odhalí skutočnosť, že náklady zlostnej nevráživosti voči iným presiahli mieru únosnosti.

Inými slovami, v ľudskom živote zohráva dôležitú úlohu rozum a praktická skúsenosť. Je iste pozoruhodné, že krajiny zaangažované v „presadzovaní Ázie“ a „obrode islamu“, ktorých rast a silu Huntington tak presvedčivo zdôrazňuje, sa z globálnej spoločnosti vyčleniť nechcú. Práve naopak, najnovší úspech čínskeho exportu na svetových trhoch má podstatný význam pre vzostup celej Ázie a islamská viera má a vždy mala priateľský postoj k obchodu a v minulosti i dnes prichádzala do styku s nevercami. Nik vlastne nechce zaplatiť sa vyčlenenie z prúdu sa rozmáhajúcich globálnych výmen, ktoré sú oporou ľudskej spoločnosti všade na svete.

Svet, v ktorom civilizačné bloky a náboženské identity zohrávajú väčšiu úlohu než v minulosti, sa preto možno nebude veľmi líšiť od sveta, v ktorom svetské ideologické súperenie ovplyvňuje veľkú časť svetovej politiky, ale nie celú. Rozdelenia v rámci existujúcich civilizácií a náboženských tradícií budú možno existovať aj naďalej a budú komplikovať i zastierať ich vzájomné kolízie. Tak je to jasne v prípade kresťanov i v prípade moslimov; a nie je isté, či Čína prežije

obrovské riziko politického nástupníctva, najmä ak vezmeme do úvahy napätia vyplývajúce z neustáleho rastu čínskej populácie, hroziacu kritickú ekologickú situáciu a pomaly nastupujúci ideologický zmätok.

Ak je to tak, elity, ktorých práca spája rôzne civilizácie - či sa tieto elity venujú šíreniu náboženstva alebo humanitárnej pomoci alebo sa angažujú v obchodných, finančných, profesionálnych či technických sieťach -, môžu aj pri raste bohatstva vyplývajúcom zo svetovej integrácie zmierňovať konflikty medzi civilizáciami a náboženstvami. Aj taký chabý nástroj ako OSN, ktorý Huntington spomína len opovržlivo, môže pri rozhodovaní o budúcnosti sveta zohrať väčšiu úlohu než zohráva v jeho pochmúrnej vízii. Skrátka, nadšenie pre univerzálne ideály, príznačné pre prevažnú časť amerického diskurzu o zahraničnej politike, možno nebude úplne pomýlené. Naša verejná rétorika musí väčšmi zohľadňovať rozdiely medzi civilizáciami a domáce kultúry, ktorých hodnoty sa rozchádzajú s našimi. Chcelo by to aj menej pokrytectva a viacej ochoty podriať sa dohodnutým

globálnym systémom a pravidlám. Huntington odporúča iný kurz. Podľa neho by sme sa mali vzdať nádeje na celosvetové pravidlá regulujúce správanie štátov a civilizácií a namiesto toho vybudovať západnú pevnosť, v ktorej by sme bránili naše vlastné civilizačné dedičstvo. Mne to znie skôr ako výzva na 3. svetovú vojnu, a nie ako návod na udržateľnú budúcnosť.

Skrátka, súhlasím s Huntingtonovým tvrdením, že význam viazanosti na isté modely civilizácie a na isté náboženské identity v medzinárodnom kontexte prudko klesá. Nesúhlasím však s jeho závermi; nazdávam sa totiž, že prehlbovanie väzieb medzi civilizáciami podporuje zároveň aj protikladný trend smerujúci ku globálnemu kozmopolitizmu. Podľa môjho názoru je práve tento trend najväčšou nádejou pre budúcnosť, a preto ho treba všemožne podporovať. Práve to, hoci možno naivne, robí univerzalistická línia americkej zahraničnej politiky.

Z anglického originálu *Decline of the West?*
preložila **Luba Hábová**

6

PATRICK GLYNN MOHUTNEJÚCI PRÍLIV DEMOKRACIE

Times Literary Supplement, apríl 1997

Debata o geopolitike koncom dvadsiateho storočia v niečom pripomína podobnú debatu z konca devätnásteho storočia - stavia proti sebe takmer viktoriánsky optimizmus a hlboký kultúrny pesimizmus. Najvýznamnejším optimistom je samozrejme Francis Fukuyama s víziou „konca dejín“. Názor, že demokracia zvíťazila nad všetkými svojimi historickými rivalmi a bude sa neúprosne rozširovať po celom svete, je stále rozšírený medzi americkými zahraničnopolitickými mysliteľmi. Medzitým si však pesimisti našli vynikajúceho zástupcu - významného politológa Samuela Huntingtona, ktorý sa myšlienkou „konfliktu civilizácií“ pokúša prepichnúť balón optimizmu.

Obidve stanoviská sú v podstate prehnaté, hoci Fukuyama by to zrejme ochotnejšie pripustil. Fukuyamaova knižná verzia kontroverzného článku *Koniec dejín?* v *National Interest* z roku 1989 (*The End of History and the Last Man*, 1992) je v podstate rozvážnym, vedeckým vymedzením jeho pôvodného stanoviska.

PATRICK GLYNN THE SWELLING DEMOCRATIC TIDE *Times Literary Supplement, April 1997*

Debate over geopolitics at the end of the twentieth century bears a certain odd resemblance to that at the end of the nineteenth: it pits an almost Victorian optimism against a deep cultural pessimism. First among the optimists, of course, has been Francis Fukuyama, with his vision of “the end of history” - the view, still prevalent among American foreign-policy thinkers, that democracy has triumphed over its major historical rivals and is now destined to spread inexorably across the globe. The pessimists, meanwhile, have found a formidable spokesman in the distinguished political scientist Samuel Huntington, whose “clash of civilizations” thesis is an effort to puncture the optimists’ balloon. Both arguments are in essence overstatements of a position - though Fukuyama seems more prepared than Huntington to concede this. Fukuyama’s book-length rendition of this controversial 1989 *National Interest* article, *The End of History? (The End of History and the Last Man, 1992)*, was actually a judicious, scholarly qualification of his original argument. Huntington, by contrast, offers in his book a more extreme and categorical statement of his earlier thesis. Partly for this reason, *The Clash of Civilizations*, for all its impressive erudition and occasional moments of

Huntington vo svojej knihe naopak ponúka extrémnejšie a kategorickejšie formulácie svojich predchádzajúcich myšlienok. Čiastočne preto je *Konflikt civilizácií*, napriek Huntingtonovej pôsobivej erudícii a príležitostne aj brilantným momentom, menej presvedčivá ako jeho podnetná a všade propagovaná esej rovnakého názvu, uverejnená v časopise *Foreign Affairs* v roku 1993.

Každá strana v tejto veľkej diskusii má do istej miery pravdu, no profesor Huntington ponúka viac ako jeho protivník. Nemožno napadnúť, ani znevážiť jeho základný postreh, že mimo ideológie sa medzinárodné konflikty rozpútavajú pozdĺž zlomov medzi civilizáciami, pričom každý z nich je viac či menej zakorenený v jednom z hlavných svetových náboženstiev. Huntington je vynikajúci, keď vďaka impozantnej vzdelanosti a analytickým schopnostiam poukazuje na súvislosť medzi správaním sa súčasných politických činiteľov a dávnym súperením a zaujatosťou, zakorenenými v kultúrnej histórii. Ide skutočne len o zhodu okolností, že NATO sa chystá rozšíriť na Východ smerom k historickej hranici, ktorá pred päťsto rokmi oddelila západný kresťanský svet od východného pravoslávneho? Nie je to, že Poľsko, Maďarsko, Česká republika sú vhodnejšími kandidátmi na členstvo v NATO než povedzme Ukrajina alebo Rumunsko, ako zdôrazňuje Huntington, spôsobené čiastočne faktom, že stáročia tvorili súčasť kresťanského Západu? (Čo je tiež jedným z dôvodov, prečo vzhľadom na náš prvoradý záujem urovnať spory s pravoslávny Ruskom, pôsobí rozširovanie NATO ako pochybný nápad.) Huntington vynikajúco popisuje problémy Turecka s Európskou úniou, kde sa ani po dlhoročnom členstve v NATO nepodarilo úplne preklenúť priepasť medzi islamskou kultúrou spoločnosti a kresťanským Západom.

Huntington sa nemýli, ani keď poukazuje na zbytočnosť hromadného „exportovania“ demokracie do krajín, v ktorých sa pre ňu nikdy nevytvorili žiadne predispozície. Stručne povedané demokracia si vyžaduje určitý kultúrny substrát a trvá dlho, hoci nie nevyhnutne stáročia, kým sa takýto substrát vytvorí. Zdôrazňujúc prepojenie civilizácie a náboženstva nám Huntington umožňuje hlbšie preniknúť do problematiky roly náboženstva ako kultúrneho vplyvu na politiku, najmä čo sa týka úzkeho prepojenia demokracie a kresťanstva, a to predovšetkým protestantského alebo evanjelického. V súčasnosti skutočné liberálne demokracie fungujú v kresťanských krajinách, dokonca, ako autor podotýka, aj demokratickej transformácii Južnej Kórei predchádzala konverzia veľkého množstva jej obyvateľov na kresťanskú vieru. Podobne demokratické revolúcie osemdesiatych rokov v Latinskej Amerike súviseli s masovými prestupmi Juhoameričanov z rímsko-katolíckeho na individualistickejšie evanjelické vierovyznanie.

brilliance, reads less persuasively than the author's suggestive and widely touted 1993 essay of the same title in the journal *Foreign Affairs*.

Each side in a great debate tends to offer at least a grain of truth, and Professor Huntington serves up more than his share. His most basic observation - that with the disappearance of ideology, international conflict tends to flare along fault-lines between various civilizations, each more or less rooted in a major world religion - is unexceptionable and important. He is at his best when, employing impressive scholarship and his considerable analytic powers, he shows the link between the behavior of contemporary political actors, on the one hand, and the ancient rivalries and prejudices rooted in cultural history, on the other. Can it be entirely coincidental, for example, that Nato is about to expand eastward to the historical fault-line that 500 years ago separated the Western Christian world from the Eastern Orthodox one? If Poland, Hungary and the Czech Republic seem more suitable for Nato membership today than, say, Ukraine or Romania, is it not partly, as Huntington points out, because they have been part of the Christian West for centuries? (Which is one of several reasons why, given our overriding interest in healing the breach with Orthodox Russia, Nato expansion seems a dubious idea.) He is superb on the subject of Turkey's problems with the European Union, a case in which not even long-term Nato membership has succeeded in bridging the gulf between that society's Islamic culture and the Christian West.

He is also right to point out the futility of attempting to "export" democracy wholesale to lands which have developed no cultural predisposition for it. Clearly, there is a cultural substratum to democracy that takes time, though not necessarily centuries, to develop. Emphasizing, as he does, the connection between civilization and religion, he offers important insights into the role of religion as a cultural force in politics - and, in particular, into the close connection between democracy and Christianity, especially Protestant or Evangelical Christianity. Most true liberal democracies today are to be found in Christian countries; even South Korea's transition to democracy, he notes, followed the conversion of large numbers of its people to the Christian faith. Similarly, Latin America's democratic revolutions of the 1980s coincided with a large-scale defection of Latin Americans from Roman Catholicism to the more individualistic Evangelical denominations.

He is less persuasive when he tries to apply his civilization schema with systematic rigidity across the board. Regarding the Bosnian war, for example, he correctly pegs the belligerents to their respective sponsors,

Huntington však už nie je taký presvedčivý, keď sa systematicky rigidne snaží uplatňovať svoju civilizačnú schému všeobecne. Napríklad, pokiaľ ide o vojnu v Bosne, správne priraduje jednotlivé bojujúce strany zodpovedajúcim sponzorom, ale v prípade, ktorý je pre jeho argumentáciu najdôležitejší, teda v prípade USA, postupuje nesprávne. Pravoslávne Rusko a Grécko sa spojili s pravoslávnyim Srbskom. Nemecko a Rakúsko (podnecované katolíckym obyvateľstvom) podobne ako do istej miery aj pápež podporujú katolícke Chorvátsko. Moslimovia získali peniaze zo saudských a ďalších islamských štátov a väčšinu vojenskej výzbroje z Iránu. Všetci sa jednoducho rozdelili pozdĺž hraníc civilizácií - okrem Američanov, ktorých sa Huntington horko-fažko snaží zapasovať do svojej paradigmy. Najprv tvrdí, že USA stáli „neskôr“ na strane Chorvátska, pričom zanedbáva fakt, že Washington v prvej fáze bojov z veľmi nejasných dôvodov silne inklinoval k Srbsku. Potom poznamenáva, že USA nakoniec „rétoricky podporili“ moslimov, čo označuje za „čistočnú výnimku z daného civilizačného vzorca“. Tento ojedinelý prípad medzicivilizačnej veľkorysosti mu zjavne neseďí, keďže po dlhom mudrovaní o jej príčinách prichádza k záveru, že „americký idealizmus, moralizmus, humánne inštinkty, naivita a neznalosť obyvateľov Balkánu viedli Američanov k zaujatiu probosnianskeho a protisrbského postoja“. Avšak väčšina objektívnych pozorovateľov si uvedomila, že hoci moslimovia tiež neboli anjeli, vojnu rozpúťali Srbi a v tejto vojne, kde v počiatočných fázach stáli srbskí vojaci proti bezbranným moslimským civilistom, práve Srbi spáchali veľa zverstiev. Americký postoj sa nesformoval na základe geopolitických kalkulácií, ani civilizačnej solidarity, ale z obyčajného ľudského súcitu k civilnému obyvateľstvu (koho zaujíma akého vyznania), ktoré bolo deň čo deň nelútostne ostrelované, ako mohli všetci vidieť na CNN.

Huntingtonova neschopnosť pochopiť postoj Ameriky k Balkánu je najväčším nedostatkom jeho argumentácie, ktorá spočíva vo vášnivom popieraní „universalizity“ západných hodnôt. Podľa jeho názoru západné hodnoty vrátane koncepcie základných ľudských práv nie sú v žiadnom prípade univerzálne, predstavujú len preferencie jednej kultúry, založené na jej náhodnej historickej skúsenosti. „Viera Západu v univerzalitu západnej kultúry“, píše, „má tri nedostatky: je nesprávna, nemorálna a nebezpečná.“ Huntington chce predovšetkým očistiť západnú a hlavne americkú zahraničnú politiku od apelovania na ľudské práva a žiada od nej, aby sa nezaoberala záležitosťami iných civilizácií (pravdepodobne aj takými násilnosťami ako masakra na námestí Tchienanmen) ako svojimi vlastnými.

Uvedené filozofické východiská v ústach západného konzervatíva pôsobia nezlučiteľne, pretože obyčajne

but mishandles the case most crucial to his argument: that of the United States. As he point out, Orthodox Russia and Greece lined up with Orthodox Serbia; Germany and Austria (spurred by their Catholic population) backed Catholic Croatia - as, some degree, did the Pope; the Muslims obtained their money from the Saudis and other Islamic Gulf states and their major military supplies from Iran. Everybody, in short, split along civilizational lines - except for the Americans, whose role Huntington has a devilish time fitting into paradigm. At first, he states that the United States sided "later" with Croatia, neglecting to point out that in the early phases of the struggle, Washington, for reasons that were largely incoherent, actually tilted strongly towards Serbia. Then, in what Huntington describes as "one partial exception to his civilizational pattern", he notes that the US eventually "rhetorically favored" the Muslims. Evidently, he disapproves of this sole example of crosscivilizational beneficence, since, after puzzling over the reasons for it, he concludes that "American idealism, moralism, humanitarian instincts, naiveté, and ignorance concerning the Balkans thus led them to be pro-Bosnian and anti-Serb". But the fact is that most of objective observers recognized that. While the Muslims were no angels, the Serbs had started the war and committed lion's share of atrocities in a conflict which, in the first phases, mainly pitted Serb soldiers against defenceless Muslim civilians. American opinion formed primarily not from geopolitical calculation or civilizational solidarity, but from normal human sympathy for a civilian population - who cares what religion they professed? - being mercilessly sniped at and shelled day in and day out, as all could witness on CNN.

Huntington's inability to understand America's role in the Balkans is symptomatic of the major weakness of his argument, which lies in his passionate denial of the "universality" of Western values. In his view, Western values - including the notion of basic human rights - are not in any sense universal, but merely the preferences of one culture based on its contingent historical experiences. "Western belief in the universality of Western culture", he writes, "suffers three problems: it is false; it is immoral; and it is dangerous." His main policy prescription is to purge Western foreign policy, and especially American foreign policy, of appeals to human rights and to treat other civilizations' business - presumably including such outrages as the Tiananmen Square massacre - as their own.

These philosophical premisses strike an incongruous note, coming from Western conservative; one normally associates them with the far-left multiculturalists of academe (whom Huntington paradoxically criticizes,

ich spájame s krajne ľavicovými akademickými multikulturalistami (ktorých Huntington paradoxne kritizuje, pričom sám vychádza z ich základných predpokladov). Jeho postoj ho stavia mimo širokého spektra demokratických názorov na medzinárodnú politiku - od Jessa Helmsa až po Amnesty International. Všetci, hoci inak sa ich názory rozchádzajú, považujú ľudské práva za nepopierateľné. Nakoniec, Huntington sa v základných bodoch rozchádza aj s americkou *Deklaráciou nezávislosti* a s *Všeobecnou deklaráciou ľudských práv*.

Podarí sa Huntingtonovi obhájiť svoj postoj? Pravdu povediac jeho argumentácia k tejto problematike predstavuje najslabšie miesto celej knihy. V prvom rade nevykazuje jednoznačne pojem „západná“ kultúra, hodnoty alebo civilizácia. Znamená „západný“ splnenie určitých základných kritérií liberálnej demokracie alebo je podmienkou „západnosti“ obľúbenosť MTV? Huntington napríklad píše, že „okrem Japonska sú Singapur, Thajsko, Saudská Arábia a v menšej miere aj Irán modernými spoločnosťami hoci sa nestali „západnými“. Aj keď Japonsko nie je nevyhnutne kultúrne „západné“, jeho politický systém, v ostrom protiklade k Singapuru, Saudskej Arábii a predovšetkým k Iránu, hravo splní kritériá „západnosti“ v zmysle garantovania politických a občianskych práv. Američania môžu mať veľké výhrady voči obchodnej stratégii Japonska, západníci sa nemusia cítiť v japonskej kultúre ako doma a naopak, ale Japonsko je „západné“ z hľadiska, ktoré jediné dáva zmysel v oblasti geopolitiky - Japonsko je liberálnou demokraciou. Má pevné miesto medzi vládami G7 a vzhľadom na svoj politický systém je prirodzeným spojencom USA aj v prípade možného kultúrneho alebo ekonomického napätia. Mimochodom, v posledných mesiacoch prieskumy verejnej mienky naznačujú, že spoločné obavy z autoritárskej Číny a tiež urovanie obchodných sporov prispeli k zmenšeniu názorových rozdielov medzi americkou a japonskou verejnosťou. Demokratická solidarita z dlhodobého hľadiska víťazí nad kultúrnou odlišnosťou. Thajsko tiež výrazne postúpilo na ceste od autoritárstva k skutočnej liberálnej demokracii, a keď posudzujeme thajský politický systém a dodržiavanie ľudských práv, nemožno ho hádzať do jedného vreca so Singapurom a už vôbec nie s Iránom.

Podstata západných hodnôt v uvedenom zmysle spočíva v tom, že presahujú kultúrne rozdiely a sú teda skôr univerzálne ako „západné“. Krajiny môžu mať „západné“ (t.j. liberálnodemokratické) politické systémy, a pritom nemusia byť západné aj kultúrne - podobne ako si napríklad Američania hispánskeho pôvodu môžu zachovať svoj jazyk a kultúru uprostred prevažne anglosaskej americkej spoločnosti, pokiaľ sú schopní dodržiavať základné princípy demokratického občianstva.

while sharing their major premiss). It is a view which situates Huntington outside a broad continuum of democratic opinion on international politics - ranging from Senator Jesse Helms on one end to the members of Amnesty International on the other - all of whom, whatever their differences, would agree in treating human rights as an absolute. Finally, it leaves him curiously at odds with the central claims of the American Declaration of Independence and the Universal Declaration of Human Rights.

But can Huntington support his view? In reality, his arguments on this issue are the least coherent in the volume. In the first place, he never adequately defines what he means by "Western" culture, values, or civilization. Does "Western" mean meeting certain essential tests of a liberal democracy; or does it mean having a taste for MTV? For example, he writes that "in addition to Japan, Singapore, Saudi Arabia and especially Iran - its political system easily meets the test of "Westernization" in terms of guaranteeing political and civil rights. Americans may disagree bitterly with Japan on trade policy; Westerners might not feel at home in Japanese culture, and vice versa; but Japan is "Western" in the only sense that matters for purposes of geopolitics: it is a liberal democracy. Japan occupies a comfortable place among the G-7 governments, and its political system makes it a natural ally of the United States, whatever cultural or economic tensions may arise. Indeed, in recent months, common fears of an authoritarian China, along with a subsidence of trade disputes, have contributed to a narrowing of differences between the Japanese and Americans publics, as measured by opinion polls. In the long run, democratic solidarity trumps cultural differences. Taiwan, too, has advanced significantly along the road from authoritarianism to genuine liberal democracy, and cannot be classed with Singapore, let alone Iran, in relation to its political system or human-rights practices.

The point of Western values in this sense is precisely that they transcend differences of culture, that they are indeed not so much "Western" as universal. Countries can have "Western" (ie, liberal-democratic) political systems without necessarily being fully Westernized culturally - just as Hispanic Americans, for example, are free to maintain their language and culture amid America's dominantly Anglo-Saxon society, so long as they accept the basic principles of democratic citizenship.

Now Huntington, drawing on insights from Michael Walzer, tries to argue that there is in some sense a universal morality, which is not necessarily Western. Each culture has "thick" morality: multiple customs, commandments and prohibitions particular to that culture.

Ďalej sa Huntington pokúša v nadväznosti na myšlienky Michaela Walzera obhájiť existenciu v určitom zmysle univerzálnej morálky, ktorá nie je nevyhnutne západná. Každá kultúra má svoju „širšiu“ morálku: rozličné kultúrne zvyky, prikázania a zákazy. No potom existuje, ako hovorí Huntington, aj „užšia“ morálka, spoločná pre všetky kultúry, ktorá podľa Walzera zahŕňa „negatívne nariadenia“ - najmä zákaz vraždiť, podvádzať, mučiť, utláčať a tyranizovať“. Neznamená však zákaz „utláčať“ a „tyranizovať“ vlastne len iný (a starší) spôsob vyjadrenia, že každý ľudský bytosť sú dané neodcudziteľné práva? Spôsob akým Huntington používa pojem minimálnej morálky - aj to, že trvá na oddelení morálky a politiky - je veľmi problematický. Tvrdí napríklad, že „minimálna morálka“ je nehistorická, lebo „nemôže objasniť, ani vysvetliť históriu“. Vzniká otázka, či je pre „minimálnu morálku“ prijateľné otroctvo. Dnes by sme dostali univerzálnu odpoveď „nie“, ale prevažná časť histórie ľudstva svedčí o opaku.

Príbeh „Západu“ je vlastne príbehom vývoja našej univerzálnej vízie morálky smerom k čoraz humánnejšiemu štandardu. Hoci sa tento vývoj začal na Západe, možno očakávať, že ľudstvo ako celok bude pomaly postupovať touto cestou. Tí, čo žijú v liberálnodemokratických spoločnostiach, inštinktívne pokladajú násilie v kmeňových spoločenstvách a hrubé porušovanie ľudských práv za prejavy primitívnejšieho nastavenia mysle. Podobne dnes celý svet vníma otroctvo. Uvedené prejavy násillia predstavujú štádium politického vývoja, z ktorého sme už vyrástli a očakávame, že z neho vyrastú aj ostatní, keďže sa ekonomická výzbroj moderného veku stále viac rozširuje po svete.

Ako tvrdí Huntington, je pravda, že ekonomická modernizácia nemusí nevyhnutne so sebou prinášať okamžitú demokratizáciu - ale toto tvrdenie sa zdá byť postupom času stále menej a menej pravdivé. V knihe ilustrovanej štatistikami, Huntington prehliada jeden z najpôsobivejších štatistických údajov: v období medzi 1986 a 1996 vzrástol podiel svetových štátov s demokraticky zvolenou vládou zo 42 percent na 61 percent. Liberálna demokracia samozrejme vyžarovala postupne z centrálného západného jadra a naďalej napáda kultúrne bariéry. Nakoniec, v určitom období bol rozšírený názor, že autoritárska rímsko-katolícka kultúra v Latinskej Amerike zabráni demokratickému vývoju. Podobne bol v istých časoch komunistický systém v Rusku považovaný za zrelú a trvalú alternatívu Západu - názor, ktorý sám Huntington zastával v roku 1968, ako podotýka Fukuyama. Aj Rusko podľahlo prílivu demokracie.

Huntington niekoľkokrát spomína, hoci hlbšie nerozvíja, svoj najsilnejší argument - t.j. že sociálna kríza v západných demokratických štátoch, predovšetkým v USA, poukazuje na neadekvátnosť politického dialógu, ktorý je

But there is also, Huntington says (following Walzer), a "thin" morality common to all. This includes, in Walzer's words, "negative injunctions, most likely, rules against murder, deceit, torture, oppression, and tyranny". Yet is not the injunction against "oppression" and "tyranny" precisely another (and older) way of stating that each human being is endowed with inalienable rights? Huntington's use of the notion of minimal morality - and his insistence on divorcing morality from politics - is deeply problematical. He argues, for example, that this "minimal morality" is ahistorical; "it cannot illuminate or explain history." One wishes to ask: is slavery permissible under "minimal morality"? Today the universal answer would be no; however, for most human history, this was not the case.

In truth, the story of the West is a tale of the evolution of our universal moral vision in the direction of an ever more humane standard. Begun by the West, it is a journey which we may gradually expect humanity as a whole to make. Those of us who inhabit liberal-democratic societies instinctively recognize tribal violence and gross human-rights abuses - just as the world as a whole now sees slavery - as manifestations of a more primitive mind-set. They represent a stage of political development which we have outgrown and which we can expect others to outgrow, as the economic accoutrements of modernity continue to spread across the globe. It is true, as Huntington says, that economic modernization does not necessarily bring immediate democratization - but it seems to be less and less true as time goes on. In a book laced with statistics, Huntington overlooks one of the most impressive: between 1986 and 1996, the portion of the world's states with democratically elected governments jumped from 42 per cent to 61 per cent. To be sure, liberal democracy has radiated out gradually from a central Western core, but it continues to defy barriers of culture. There was a time, after all, when the authoritarian Roman Catholic culture of Latin American countries was thought to preclude democratic development. For that matter, there was a time when the Communist system in Russia seemed a mature and permanent alternative to the West - a view that Huntington himself embraced, as Fukuyama points out, in 1968. It, too, succumbed to the democratic tide.

The strongest argument in Huntington's favour is one that he mentions more than once but fails to develop fully - namely, that the social crisis in Western democracies, and especially the United States, points to the inadequacy of a political dialogue based solely on human rights at the expense of human responsibilities. Huntington speaks of Western "decline", but he describes it chiefly in terms of the West's gradually shrinking

založený výhradne na ľudských právach na úkor ľudských zodpovedností. Huntington hovorí o západnom úpadku, ale opisuje ho predovšetkým prostredníctvom postupne sa zmenšujúceho podielu Západu na svetovom HDP. Súčasná sila ekonomiky Spojených štátov - ktorá momentálne prežíva svoje najdlhšie obdobie nízkoinflačného rastu v histórii - berá tento argument o jeho bezprostrednú silu. Väčší záujem si vyžaduje skôr zhoršovanie americkej sociálnej štruktúry. Krajina, ktorá v zahraničí neprestajne káže o vláde zákona, už nebude môcť dlho tolerovať súčasnú úroveň bezprávia vo svojom vnútri. Amerika si sotva môže dovoliť vzdať sa obhajovania univerzality ľudských práv, zároveň sa však môže niečo naučiť od takej spoločnosti ako je Singapúrka, kde zodpovednosť jednotlivca voči spoločenskému poriadku tvorí výraznejšiu časť spoločenskej dohody. Svetový dialóg o právach a zodpovednostiach nemusí byť jednosmerný - s čím by Huntington určite súhlasil.

No Huntington nás úspešne presviedča, že problém akceptovania ázijských hodnôt (alebo akéhokoľvek iného civilizačného variantu) ako úplnej a legitímnej alternatívy demokratických hodnôt spočíva slovami Charlesa Graybowa v tom, že pojem ázijskej odrody demokracie, ako protikladu univerzálnej demokracie, sa stal eufemizmom pre udržiavanie politickej moci prostredníctvom útlaku. Singapúrski autoritárski vládcovia pod nálepkou ázijských hodnôt bežne využívajú svoju justíciu, ktorú ani zďaleka nemožno nazvať nezávislou, nielen na tyranizovanie médií, ale aj svojich politických oponentov. Porušovanie ľudských práv v Singapúre je samozrejme bezvýznamné v porovnaní s Čínou. Nie sú to len číre kultúrne predsudky, ale univerzálne morálne štandardy, pre ktoré pociťujeme odpor k takým praktikám ako vraždenie protestujúcich študentov, väznenie a mučenie disidentov alebo nútenie žien vyvesiť svoje menštruačné kalendáre na továrenské nástenky. Huntington oprávnene vidí nebezpečenstvo v zahraničnej politike, ktorá zahŕňa takúto morálnu perspektívu. Samozrejme, morálny imperatív musí byť uplatňovaný so zodpovedajúcou úvážlivosťou - čo nie je práve jednoduché balansovanie, napríklad v súvislosti s nadchádzajúcim bojom o budúcnosť Hong Kongu. No zdroj nebezpečenstva je neoddeliteľný od hlavného zdroja nádeje vo svetové záležitosti - tie univerzálne morálne štandardy sa raz môžu stať celosvetovými morálnymi štandardmi a občania kdekkoľvek na svete budú chránení pred zaostalým a zastaraným zneužívaním v protodemokratických režimoch.

Z anglického originálu *The Swelling democratic tide* preložila členka Výberového vzdelávacieho spolku

Michaela Schoberová

share of global GDP. The current strength of the US economy - now enjoying its longest stretch of low-inflation growth in history - robs this argument of some of its immediate force. Of greater concern is the deterioration of the American social fabric. A country which ceaselessly preaches the rule of law abroad cannot long tolerate the current levels of lawlessness at home. While America can ill afford to abandon its insistence on the universality of human rights, it may indeed have certain things to learn from societies such as Singapore's, where the individual's responsibilities to the social order form a more explicit part of the social contract. The global dialogue on rights and responsibilities does not have to be a one-way street - a point with which Huntington would doubtless agree.

But the problem with accepting "Asian values" (or any other civilizational variant) as a comprehensive and legitimate alternative to democratic values - as Huntington effectively urges - is that, in the words of Freedom House's Charles Graybow, "the concept of an Asian, as opposed to universal, brand of democracy has become a euphemism for maintaining political power through repression." Under the cover of "Asian values", Singapore's authoritarian rulers routinely use their far-from-independent judiciary to harass not only the media but their political opponents. Singapore's human-rights abuses are of course nothing beside China's. It is not mere cultural prejudice, but a universal standard of morality that leads us to abhor such practices as murdering student protesters, imprisoning and torturing dissidents, or forcing women to post their menstrual cycles on factory walls. Huntington is certainly right to see "danger" in a foreign policy which incorporates such a moral perspective. And certainly, the moral imperative must be applied with due prudence - a balancing act that may not prove easy, for example, in the coming struggle over the future of Hong Kong. But the source of risk is inseparable from the main source of hope in world affairs - that universal moral standards, and citizens everywhere will be shielded from the retrograde and anachronistic abuses of pre-democratic regimes.

Patrick Glynn is author of / je autorom knihy *Closing Pandora's Box; Arms races, arms control, and the history of the Cold War*, 1992.